

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Koncept neutrality v současné mezinárodní politice: analýza proměny
přístupu k neutralitě (případová studie Rakouska)**

Plzeň 2015

Helena Hříbalová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia Studijní obor Mezinárodní
vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

**Koncept neutrality v současné mezinárodní politice: analýza proměny
přístupu k neutralitě (případová studie Rakouska)**

Vedoucí práce:

PhDr. David ŠANC, Ph. D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Helena Hříbalová

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Davidu Šancovi, Ph. D. za odborné vedení a přínosné podněty při zpracování mé bakalářské práce.

Poděkování patří i mé rodině za podporu během mého studia.

Obsah

ÚVOD.....	7
1. KONCEPT NEUTRALITY	1
2. KLASIFIKACE NEUTRALITY	3
2.1 Tradiční neutralita (vojenská).....	3
2.2.Trvalá neutralita	3
2.3 Neutralita de facto a de iure	3
3. ŠVÝCARSKO - NEUTRÁLNÍ STÁT	5
4. POČÁTEK RAKOUSKÉ NEUTRALITY	7
5. STUDENÁ VÁLKA	13
5.1 Vstup do OSN	13
5.2 AKTIVNÍ NEUTRALITA	16
5.2.1 Role na mezinárodní scéně	16
5.2.2 Kreiskyho éra	18
6. EVROPSKÁ INTEGRACE.....	21
7. SPOLUPRÁCE S NATO	26
8. NOVÁ BEZPEČNOSTNÍ A OBRANNÁ DOKTRÍNA 2001...33	
8.1 Proces přijetí doktríny 2001	36
9. NOVÁ BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE 2011	43
9.1 Cesta k nové bezpečnostní strategii	47
10. VÝVOJ VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ K BEZPEČNOSTNÍ POLITICE	
RAKOUSKA OD 90. LET	51
ZÁVĚR.....	56
SEZNAM LITERATURY.....	61

Internetové zdroje.....	63
Parlamentní výkazy.....	65
Doplňkové zdroje	66
RESUME.....	67

ÚVOD

V předkládané bakalářské práci se budeme blíže zabývat vývojem rakouského politického statusu neutrality a hlavními milníky, které měly vliv na změnu jeho explicitního výkladu. Zaměříme se na historické okolnosti vzniku rakouského statutu neutrality a také na politické prostředí, ve kterém se rakouská neutralita formovala.

V první kapitole představíme koncept neutrality, jeho historický vývoj a uvedeme, do jakých kategorií statut neutrality dělíme. Také se zde soustředíme na právní specifikaci rakouské neutrality, především v jakých podmínkách mezinárodního systému vznikla a jaký specifický charakter jí tyto podmínky přiřadily. Protože budeme také pracovat s další neutrální zemí, Švýcarskem, ve smyslu porovnání charakteristik, v krátkém shrnutí si představíme základní charakteristiku švýcarského konceptu neutrality a jak se vyvíjel.

V následující kapitole popíšeme vstup Rakouska do OSN a na to, jak se tento krok odrazil na rakouské neutralitě. Také zde věnujeme prostor jedné z nejvýraznějších rakouských politických osobností, kancléře Bruna Kreiského, která hrála při formování a následně explicitně rakouské neutrality významnou roli. Byl to právě on, díky němuž se Rakousko odlišovalo chováním na mezinárodní scéně od klasických neutrálních zemí např. Švýcarska, v mezinárodním systému.

Ohnisko práce představuje rozbor jednotlivých členství Rakouska v nejdůležitějších mezinárodních organizacích a především počátky participace v evropské integraci. Jmenovitě se jedná o ES/ EU a o tom, jak se participace Rakouska odrazila na transformaci statusu neutrality. Zda došlo k zásadním změnám v jeho pojetí směrem vně a zda zároveň ochabla vnitřní víra rakouského obyvatelstva v neutralitu jako nástroj úspěšné obranné politiky. V této části také pokusíme o rozebrání a nastínění pohledu na domácí politickou scénu, na spolupráci s jednotlivými mezinárodními organizacemi popřípadě na to, jaké

vnitřní diskuze doprovázely přístupová jednání. Zároveň se zaměříme na to, jak se změny po konci studené války v mezinárodním politickém prostředí promítaly na modifikaci výkladu rakouského statusu neutrality. Hlavní pozornost budeme klást na SZBP EU. Participace na této politice je vyžadována po všech aspirantských státech jako jeden z hlavních bodů při zvažování členství v ES/EU. Zda si rakouský status zachoval svou původní tvář, či jakými změnami jeho právní interpretace externě, ale zároveň i interně prošla, aby došlo k jeho zachování, a také, jak se tyto změny projeví v praxi. Primárně se soustředíme na změny po roce 1989, kdy díky ukončení konfliktu studené války Rakousko podalo žádost o členství do ES.

Navazující kapitola se bude zabývat děním v 90. letech 20. století, kdy se souběžně s integrací Rakouska v původně ekonomických programech EU vytvářel vztah spolupráce na obranných programech NATO. Modelování této spolupráce provázela významná debata, zda se může Rakousko jako politicky neutrální země podílet na vojenských akcích této organizace, aniž by porušila svůj neutrální statut. V kapitole zabývající se touto otázkou shrneme nejdůležitější argumenty představitelů hlavních politických stran, které jsou stěžejní a dosažení jejich společného konsenzu. Rozhodují totiž nejen o další budoucnosti rakouské participace v NATO, ale stejně tak hrají hlavní roli v otázce, zda je po skončení konfliktu studené války status politické neutrality i nadále potřebný. Také zde přiblížíme participaci Rakouska na programu NATO Partnerství pro mír (PfP).

Závěrečnou kapitolu věnujeme jedné z nejdůležitějších rakouských složek moci, která má hlavní slovo týkající se budoucnosti rakouské neutrality, tedy obyvatelstvu. Pokusíme se nastínit, jak rakouští obyvatelé o neutralitě uvažovali v průběhu let a jaké milníky byly obyvateli považovány za zásadní. Popřípadě jaké momenty ve společenství, a proč, formovaly modifikaci vnímání statutu opačným směrem, než byl původně vnímán. Neutralita se totiž postupem času od

vyhlášení v roce 1955 stala součástí rakouské identity, kterou obyvatelstvo přijalo a plně se s ní ztotožnilo.

Jako zdroje budeme využívat jak tištěné zdroje, tak zdroje elektronické. Dále také budeme pracovat s výkazy rakouské vlády přístupné z webových stránek a rakouského kancléře, abychom vše doplnili o informace při jednání na vnitrostátní půdě. Jako další typ zdrojů nám poslouží elektronické zpracování státních periodik Die Presse a Der Standard. Tyto zdroje nám poslouží k analýze vnitřní politické situace Rakouska. Důvodem využívání především elektronických zdrojů je především jejich široká dostupnost a častá aktualizace. Metodou práce, kterou v práci užíváme je analytický přístup. Postupná analýza jednotlivých chronologických fází změn interpretace rakouské neutrality a rakouského politického prostředí nám napomůže ke splnění cíle našeho textu.

Cílem této práce je zmapovat postupný vývoj rakouského statusu politické neutrality především pod nátlakem SZBP EU a v rámci změny bezpečnostní doktríny v roce 2001 pod vývojem světových událostí. Zároveň bychom pomocí postupné analýzy rakouské politiky vázané ke statutu neutrality měli zhodnotit, zda ještě patří mezi politicky neutrální státy v mezinárodním systému. Vyplatí se být v 21.století stále pro Rakousko neutrální zemí a je to udržitelný status? Jaké zásadní změny prodělala rakouská neutralita a co vedlo národ k ústupkům?

1. KONCEPT NEUTRALITY

V určitých formách se koncept neutrality vyskytoval již od počátku vzniku konfliktů mezi prvotními státy. Příklad můžeme najít již v době antiky mezi městskými státy, kde vyhlášení neutrality státu v této době se vztahovalo vždy jen na období konfliktu a tento postoj byl brán jako pud sebezáchovy neutrálního státu v úsilí o pasivní odpor k hegemonii.¹

S postupem času a vývojem charakteru konfliktů (boj se přesouval na území zapojených států, zapojovala se těžší a výkonnější technologie a zejména zapojení civilního obyvatelstva) se začal modifikovat také koncept neutrality. Z prvotní charakteristiky neutrality, jako pasivního odporu k hegemonii, se koncept přesunul do kategorie obranné strategie státu.²

Až do roku 1907 nebyl však statut neutrality nijak ukotven v mezinárodním právě a ani jinak ohraničen a blíže specifikován. To se změnilo s přijetím Haagských konvencí, které upravují dva druhy neutrality státu během válečného konfliktu, a to pozemní a mořské. Nikdy nedošlo k jejich formální revizi, a tak se vztahují jen na časově omezený statut neutrality po dobu válečného konfliktu³. Haagské konvence stanovily všeobecná pravidla a povinnosti pro neutrální státy, viz níže:

- a) Neutrální stát se nesmí účastnit aktivně boje.
- b) Neutrální stát nesmí poskytnout svá území ani jedné z válečných stran konfliktu, ani je nijak podporovat.

¹ Bererman 2001: 216-217

² Zakopalová, D. 2011: 53

³ Reginbogin, H. R.- Vagts D. F. 2009: 2

- c) Neutrální stát musí bránit svou neutralitu před narušením všemi prostředky, které se mu naskytují.⁴

Přesněji tato pravidla a povinnosti nalezneme ve znění:

- a) “Teritorium neutrálních mocností je nedotknutelné.”⁵
- b) “Válčícím stranám je zakázáno pohybovat se se svými vojsky či konvoji s municí nebo válečnými dodávkami přes území některé z neutrálních mocností.”⁶
- c) “Neutrální mocnost, na jejímž území se objeví vojáci jedné z válčících stran, by měla tyto vojáky zadržet, co nejdále je to možné, směrem k dějišti války.”⁷

⁴ interaktivní online verze Haagských konvencí z roku 1907 dostupná zde: <https://www.icrc.org/ihl/INTRO/200?OpenDocument>

⁵ Haagské konvence V., kapitola 1, článek 1

⁶ Haagské konvence V., kapitola 1, článek 2

⁷ Haagské konvence V., kapitola 1, článek 11

2. KLASIFIKACE NEUTRALITY

2.1 Tradiční neutralita (vojenská)

tradiční neutralita je řazena jako základní typ konceptu neutrality a vyskytuje ze všech typů na mezinárodní scéně nejdéle, jak bylo zmíněno výše. Stát se zavazuje k neutralitě jen po omezenou dobu trvání ozbrojeného konfliktu. A to veřejným prohlášením o neutralitě. Tradiční neutralita je zakotvena v Haagských konvencích, tedy v mezinárodním právu.⁸

2.2. Trvalá neutralita

Společně s tradiční neutralitou, trvalá neutralita je základním typem, jenž na rozdíl od tradiční se liší tím, že stát se zavazuje být neutrálním nejen po dobu právě probíhajícího ozbrojeného konfliktu, ale také pro další ozbrojené konflikty v budoucnu. Země, které se rozhodnou pro politiku trvalé neutrality dodržují pravidla a povinnosti vycházející z Haagských konvencí po dobu míru. Konkrétně nesmějí přijmout závazky, které by je mohly zaplést do konfliktu, nesmějí vstupovat do vojenských aliancí a nesmějí povolit druhému státu vytvořit vojenské základny na jejich území. Příklad států, které se hlásí k trvalé neutralitě je Švýcarsko a Rakousko.⁹

2.3 Neutralita *de facto* a *de iure*

Neutralita *de facto* je specifikována dobrovolným přihlášením státu k trvalé neutralitě. Stát tak praktikuje trvalou neutralitu jako svou zahraniční politiku, ale jeho přihlášení se k výkonu této politiky není nikde právně

⁸ Rosputinský, P. 2004: 85- 87

⁹ Rosputinský, P. 2004: 88- 90

ukotveno. Tento druh neutrality je charakterizován jako politika nezúčastněných států a je vykonávána např. Švédskem.¹⁰

Protipólem neutrality *de facto* je neutralita *de iure*, jenž je charakterizovaná tím, že má svůj počátek uchycen v určitém mezinárodním právním dokumentu.¹¹

¹⁰ Rosputinský, P. 2004: 91

¹¹ Rosputinský, P. 2004: 92

3. ŠVÝCARSKO - NEUTRÁLNÍ STÁT

Švýcarsko se stalo státem prosazujícím trvalou neutralitu již od roku 1815 na Vídeňském kongresu, kde byl tento návrh podpořen také ostatními zástupci téměř všech evropských mocností.¹² Důvodem k přijetí této politiky byly strasti země po dlouhotrvajících Napoleonských válkách a vidina prosperity země díky nezapojení se do ozbrojených konfliktů. Švýcarsko deklarovalo neutralitu svých hranic i zahraniční politiky.¹³

Koncept neutrality získal silnou podporu a zakořenil se v myslích švýcarského obyvatelstva a politické reprezentace jako bezpečnostní strategie zejména díky první světové válce. Ačkoliv v tomto ozbrojeném konfliktu bylo švýcarské území zcela obklíčeno válčícími státy, žádná země zapojena aktivně do tohoto konfliktu nenarušila švýcarskou neutralitu.¹⁴

Když se schylovalo ke druhé světové válce, vyhlásilo vojenskou neutralitu podstatně více zemí, ovšem agresori konfliktu tentokrát nectili Haagské konvence a Švýcarsko bylo jednou z pár zemí, která nebyla napadena. Mnoho odborníků však vede diskuze, nakolik bylo Švýcarsko v době druhé světové války neutrálním státem. Existují totiž důkazy, že Švýcarsko spolupracovalo pro udržení své neutrality (nezapojení svého území do konfliktu) s nacistickým Německem. Spolupráce probíhala zejména na ekonomické úrovni.¹⁵ Ekonomická spolupráce neutrálního státu však není nikde v mezinárodním právě specificky charakterizována a zakotvena. Protože zároveň nedošlo k jinému zapojení Švýcarska do konfliktu, jeho statut neutrality nebyl porušen.

¹² zúčastněné mocnosti: Velká Británie, Prusko, Rakousko, Francie, Španělsko, Švédsko a Portugalsko

¹³ Reginbogin, H. R.- Vagts D. F. 2009: 23

¹⁴ Aeschiman, S.- Bichet, E. 2004: 5

¹⁵ Chenallaz, G. A. 2001: 23

V průběhu dalších let došlo následkem konfliktu studené války k zapojení švýcarských jednotek do mezinárodních misí. I přes svou účast na mezinárodních mírových misích však striktně zachovávalo svou trvalou neutralitu a odmítalo se více zapojit do evropských integračních projektů. Změna směru švýcarské zahraniční politiky nastala v 90. letech 20.století, kdy se Švýcarsko začalo více otevírat mezinárodní kooperaci. Začalo participovat na NATO Programu pro mír (PfP) a povolilo přejezd humanitárního konvoje přes své území na pomoc humanitární misi IFOR/SFOR). V roce 2002 došlo k přistoupení Švýcarska do OSN. Po dlouhodobém vyjednávání Švýcarsko souhlasilo se svou participací na ekonomických sankcích, ale prohlásilo, že jako neutrální suverénní stát se o prohloubení své participace v OSN bude rozhodovat samostatně. V roce 2008 také Švýcarsko vstoupilo do Schenghenského prostoru a začalo se tak podílet na politikách EU. Více participovat a žádat o členství v EU však zájem nejeví. Švýcarsko toto své rozhodnutí obhajuje jako součást své neutrální politiky.¹⁶

¹⁶ Aeschimann, S.- Bichet, E. 2004 : 8- 9

4. POČÁTEK RAKOUSKÉ NEUTRALITY

Za prenatální období rakouské neutrality můžeme brát období od události 12. března 1938, kdy došlo k tzv. Anschlussu Rakouska, tedy anexe ze strany fašistického Německa jako součást Třetí Říše. Většina členů stávající rakouské vlády podala demisi a orgány jako např. ministerstvo obrany, zahraničí či hlavní štáb armády byly podřízeny německému vedení. Politická elita, která neodešla do exilu, byla pozatýkána a poslána do tehdy začínajících pracovních táborů. Rakousko tedy přišlo jak o politické vedení, tak o svou politickou reprezentaci navenek, a tedy o možnost vystupovat jako suverénní stát.¹⁷

V roce 1943 na Mnichovské konferenci, přestože spojenci deklarovali Rakousko jako první oběť Hitlerovy agrese, označili jej za zemi, která stála na straně fašistického Německa a napomáhala v šíření nacistického režimu. Z tohoto důvodu si jej po konci druhé světové války rozdělili mezi své sféry vlivu, tedy tzv. okupační zóny, aby měli dění v Rakousku pod kontrolou a zamezili případnému dalšímu kontaktu s Německem. Totožný osud můžeme pozorovat u agresora konfliktu Německa, které bylo taktéž rozděleno a obsazeno spojeneckými vojsky¹⁸.

Převahu vlivu v rakouských zónách měl Sovětský svaz, což se podepisovalo negativním dopadem zejména na poválečné rakouské ekonomice a životní úrovni obyvatel. Sám Sovětský svaz byl totiž vyčerpán po dlouhém válečném konfliktu a potřeboval zregenerovat svou vlastní hospodářskou a ekonomickou situaci. Z tohoto důvodu využíval

¹⁷ Beer- Gémes- Göderle- Muigg :180-183

¹⁸ Yale Law School 2008

SSSR země pod svým politickým vlivem jako zdroje ke snadnému přístupu k oživení své domácí situace.¹⁹

Na základě této zhoršující se domácí a mezinárodní situaci Rakouska reagovali rakouští obyvatelé ve volbách dne 25. 11. 1945. V těchto volbách se voliči zřetelně odklonili od komunistické strany. Komunisté v těchto volbách dosáhli jen na čtyři mandáty, což je oproti vítězné straně Österreichischen Volkspartei (ÖVP), která celkem získala 85 křesel v Národní radě, jen velmi malé číslo. Můžeme zde vidět, jak rakouská společnost zvolila stranu, která se prezentovala svou náklonností k parlamentní demokracii a naopak odstartovala v rakouské společnosti éru antikomunismu. Společně se Sozialdemokratische Partei Österreichs (SPÖ), která ve volbách dosáhla druhého umístění hned za ÖVP s celkovým počtem 76 křesel.²⁰ Tyto dvě nejsilnější strany společně vytvořily tzv. velkou koalici, která formovala politiku až do 90. let a její pozůstatky můžeme vidět i v dnešním patriotistickém vnímání Rakouska a rakouské politiky Rakušany.²¹

Nově vzniklé vedení v tehdy podrobeném Rakousku začalo měnit směr politického a ekonomického systému dle vzoru západních zemí, kde vlády vyznávaly demokracii a kapitalismus. Tuto svou cestu podpořili v roce 1947, kdy se připojili k evropským zemím, které využívaly americký plán pro obnovu poválečné Evropy, tedy Marshallův plán, který iniciovaly a sponzorovaly USA. Tento obrat, neboť prvotní nabídku na tuto spolupráci bylo Rakousko nuceno na nátlak SSSR odmítnout, měl za následek rapidní zlepšení ekonomické situace země.²² Takovýto nárůst ekonomiky a

¹⁹ Stelzl-Marx 2012: 265-267

²⁰ Bundesministerium für inneres

²¹ Beer- Gémes- Göderle- Muigg : 194

²² Mueller: 9- 10

stoupání životní úrovně obyvatel dodalo Rakousku potřebné sebevědomí pro začátek vyjednávání o své plné samostatnosti a suverenitě, na čemž začal usilovně pracovat kabinet pod vedením kancléře J. Raaba a ministra zahraničí B. Kreiského.²³

Kvůli ochlazujícím se vztahům mezi spojenci od druhé poloviny 40.let v důsledku počátku studené války nebylo Rakousko uznáno jako plně suverénní stát napoprvé a nebyla tak ukončena okupace Rakouska, tedy rozdělení rakouského území pod správu USA, SSSR, Velké Británie a Francie. Proto byl následně vypracován dokument ve spolupráci se spojenci nazvaný Rakouská státní smlouva. Tento dokument měl zaručit Rakousku suverenitu. Žádná z velmocí nechtěla přijít o vliv na geopoliticky důležitém území Rakouska ve středu Evropy, které zároveň leželo na hraničním rozhraní dvou soupeřících bloků.

Pozitivní zvrát pro získání rakouské suverenity nastal v období po Stalinově smrti, kdy Moskva souhlasila s ukončením okupace rakouského území, ovšem za podmínky permanentní neutrality. Rakousko na podmínku neutrálního politického statusu přistoupilo a vyhlásilo jej v Deklaraci neutrality. Ta měla být prvotně součástí ústavy, ovšem politické vedení Rakouska ji do ústavy zahrnout nechtělo. Za tímto krokem můžeme vidět snahu o ponechání si manipulačního prostoru pro případné změny. Přeci jen myšlenka politické neutrality nevycházela na popud rakouského obyvatelstva, jako tomu bylo v případě Švýcarska, ale tvůrcem byl sovětský ministr zahraničí Molotov. Po nátlaku ze strany Moskvy však byla rakouská strana nucena deklaraci do ústavy zahrnout, a tak ji v dnešní době můžeme najít v prvním článku rakouské ústavy.²⁴

²³ Tamtéž: 10-12

²⁴ Kunz, J. L., 1956: 419- 420

Status neutrality je chápan jako bezpečnostní strategie, kdy je daná země striktně nestranná v probíhajícím konfliktu. Díky nestrannosti se na neutrální stát nevztahují žádné vojenské závazky a nemohou se účastnit vojenských aliancí ani v dobách míru. Neutralita byla zpočátku spojena jen s obdobím válek a s jejich koncem ztrácela na významu. S postupnou změnou charakteru konfliktů, kdy války začaly mít větší negativní vliv na civilní obyvatelstvo, došlo k postupné modifikaci neutrality na udržování v permanentním stavu i v dobách míru.²⁵

K vyhlášení Rakouska jako suverénního neutrálního státu došlo na Moskevském memorandu 15.4.1955 v rámci politického programu “*Mírové soužití*” N. Chruščova během období détente. K podpisu dokumentu “*Australian State Treaty*” (Rakouské státní smlouvě) došlo za účasti všech čtyř spojenců a v platnost vešla o dva měsíce později. Všichni signatáři se svým podpisem také zavázali ke garanci rakouské neutrality. Původně rakouská neutralita měla kopírovat švýcarský model a měla Rakousku zajistit suverenitu a nedotknutelnost. Protože však zpočátku nebyla neutralita první volbou Rakouska, tak jako to bylo u Švýcarska, mohlo se snažit co nejvíce přiblížit ke švýcarskému modelu, ovšem již od počátku nemělo shodné podmínky vzniku. Již na základě této skutečnosti můžeme říci, že se tedy jedná o dvě unikátní pojetí neutrality. Proto můžeme předpokládat, že rakouská neutralita bude mít tendence se upravovat vzhledem k nastalým situacím tak, aby z ní Rakušané měli maximální prospěch.²⁶

Základní podmínky pro uvedení neutrality v praxi byly tři, z toho první dvě prosadil SSSR, konkrétně za prvé: Rakousko nesmí vstoupit do žádné vojenské aliance, ani ji vytvářet. Za druhé Rakousko nesmí povolit

²⁵ Zakopalová, D. 2011: 53

²⁶ Tamtéž: 421- 422

výstavbu či umístění žádné vojenské základny cizího státu či uskupení na svém teritoriu. V těchto podmínkách jasně vidíme, jak se SSSR velmi usilovně snažilo zabránit bližší spolupráci a participaci Rakouska v západních poválečných kooperujících společenstvích, což, jak si ukážeme v dalších kapitolách, nebylo úspěšné a tyto podmínky měly zároveň napomoci k nenapadnutelnosti a neohroženosti rakouských hranic.

Třetí fundamentální požadavek zněl, že Rakousko musí své území chránit plnou silnou a nasazením při hrozícím ohrožení své suverenity. O tento požadavek se zasadily USA.²⁷ Tuto podmínku můžeme přiřadit k rostoucímu tlaku mezi bloky a můžeme ji vidět jako snahu Američanů oddělit Rakousko od východního bloku a vlivu SSSR.

Je třeba přihlédnout k pozdějším událostem, kdy nejdříve v roce 1956 proběhla Maďarská revoluce, kdy se Maďarsko chtělo osvobodit od nadvlády SSSR, ale SSSR tvrdě tuto vzpouru potlačil. Následně v roce 1968 do tehdejšího Československa vstoupily tanky jednotek zemí pod vedením SSSR a podrobily si tak za pomoci hard power do té doby suverénní stát. Můžeme toto gesto od USA brát jako prozíravé, co se v předvídání chování SSSR týče. Na druhé straně je silná a vyzbrojená armáda opěrným bodem neutrálního státu, který má sloužit jako výstraha pro potenciálního nepřítele, který by chtěl ohrozit tuto zemi. Neutrální země totiž nemůže spoléhat na žádné smluvní partnery a vazby, které by ostatní zavazovali k okamžité pomoci ve stavu nouze.

S třetí podmínkou tedy vyvstala otázka znovuzrození rakouské armády, která byla od doby „Anšlusu“ nejprve fyzicky přesunuta do Německé říše a poté zcela zrušena. Pod německým velením byly zrušeny hlavní štáby armády a vedení bylo přesunuto pod správu Říšských velitelů.

²⁷ Kunz, J. L., 1956: 424

Můžeme tedy říci, že takto zanikla rakouská vojenská škola z dob Marie Terezie, která zavedla brannou povinnost. Po druhé světové válce a obsazení Rakouska spojenci totiž došli k další taktické shodě jak zamezit dalším konfliktům do budoucna. Rakousko tak bylo připraveno o “svou” armádu, která byla do té doby připojena k armádě Třetí říše. V každé okupované provincii si stát, který zde dohlížel, zřídil bezpečnostní armádní jednotky ze svých vlastních zdrojů. Jediné co z bezpečnostních složek Rakousku zůstalo povoleno byla státní policie.²⁸

²⁸Beer- Gémes- Göderle- Muigg : 192

5. STUDENÁ VÁLKA

5.1 Vstup do OSN

Po konci druhé světové války se vítězný blok, tedy spojenci, neshodl na společné vizi jak postupovat v obnově poválečné Evropy a začalo soutěžení mezi hlavními lidry, USA a SSSR, nám známé jako studená válka.

Dnes a stejně tak v době minulé bereme jako jeden ze symbolů uznání suverenity nového státu jeho přijetí do OSN. Rakouští představitelé druhé republiky, která vznikla v poválečném období, si již tuto skutečnost uvědomovali, proto v červnu 1947 podali za Rakousko oficiální přihlášku do OSN. Bohužel se v této době nesečkali s pozitivní reakcí jednoho z nejvýznamnějších členů Rady bezpečnosti, který jejich žádost vetoval společně také s německou žádostí, konkrétně SSSR. Za tímto aktem můžeme vidět jednak spojování se s agresorem druhé světové války, tedy s Německem, dohromady nebo již jako počátek schraňování komunistických satelitů pod svou sféru vlivu a zároveň zabránění jejich přistoupení k opozici, tedy kapitalistům. Zvrat nastal s rakouským příslibem k vyhlášení statusu neutrality, a proto již 14. 12. 1955 bylo Rakousko společně s dalšími patnácti státy uznáno novým členem OSN.²⁹

Ačkoli patří Rakousko svým politickým statusem mezi pár výjimek na světě, jeho role v OSN je na bázi běžného členství. Členství v OSN není dle výkladu mezinárodního práva nijak v rozporu se statusem neutrality, neboť má tato platforma sloužit především jako aréna, kde se státy setkávají a vyvolávají potřebné debaty. Případná další spolupráce na

²⁹ Zecha 2011: 310- 311

kolektivní bezpečnosti není vynucována, nýbrž je založena na bázi dobrovolnosti.³⁰

Přistoupení Rakouska do OSN je však dodnes sporné a odborníci se dělí na jeho přívržence a odpůrce. Na druhé straně i kontroverzní Švýcarsko je od roku 2002 členem OSN, ačkoli bylo a je dodnes bráno jako učebnicový příklad pro statut politické neutrality. Otázka švýcarského vstupu do OSN je věcí kontroverzní. Na pozadí vstupu Švýcarska mezi členské státy OSN můžeme pozorovat tenze ze stran států, které geograficky sousedí nebo jsou obchodními partnery tohoto státu. Již od založení OSN byl kladen důraz na tezi, že neutrální členské státy mají svou neutralitu využít jako aktivní nástroj a angažovat se v situacích, kdy jsou ostatní členské státy zahrnuty do kouta díky politickým přesvědčením či kooperaci v odlišných vojenských aliancích.

Oproti prvotní předválečné Lize národů zde státy spolupracovaly na sjednocené kolektivní bezpečnosti a nemusely se povinně účastnit peacekeepingových akcí či uvalení ekonomických sankcí na země, které se chovaly proti stanovenému mezinárodnímu řádu. Účast na těchto bezpečnostních opatřeních OSN není pro členy na základě povinnosti, nýbrž dobrovolnosti, nevzniká zde tedy kolize s mezinárodním právním výkladem neutrality. Země se totiž nezavazují k účasti na vojenských misích, ani v OSN nezakládají vojenské aliance. Ospravedlněním, díky kterému začaly neutrální státy, mezi nimi také Rakousko, participovat na peacekeepingových operacích OSN, byla obhajoba těchto operací “...role OSN je svět uzdravovat, ne soudit.”³¹

³⁰ Zecha 2011: 309- 310

³¹Kekkonen,E. 1988: 61 ; originální znění citace: “the role of the UN is to heal, not judge”

Jako důsledek rakouské aktivní zahraniční politiky můžeme také vyvodit zřízení sídla kanceláře UNOV (United Nations Office at Vienna). Vznik kanceláře se datuje k roku 1980, tedy jej můžeme přičíst k úspěchu tehdejšího rakouského kancléře Bruna Kreiského, tkz. “Kreiskyho éře” neboli aktivní neutralitě, již se budeme věnovat v další podkapitole. Kancelář UNOV se soustředí na chod a realizaci programu zaměřeného na využití kosmického programu, bezpečnost a bezpečnostní služby a služby pro zadávání veřejných zakázek a rovněž participuje v oblasti správy informačních technologií a komunikačních služeb.³²

Díky zřízení tohoto programu OSN ve Vídni můžeme říci, že vzrostla pozice Rakouska na pomyslném mezinárodním žebříčku a také je to akt, který uprostřed studené války napomohl neutrální zemi k udržení svého statusu.

Zatímco např. Švýcarsko svou politickou neutralitu dávalo najevo tím, že se stranilo dění v mezinárodním systému a nejevilo žádný zájem o participaci, Rakousko pojalo svou neutralitu opačným směrem. Tedy jako aktivní neutralitu a snažilo se naopak těžit ze své nestrannosti na mezinárodní politické scéně. Přistoupení do OSN tedy můžeme brát jako první odbočení od klasického statutu neutrality a zároveň jako prvotní náznak, že Rakousko nevidí statut neutrality jako součást asociální politiky státu.

³²http://www.unvienna.org/unov/en/about_unov.html

5.2 AKTIVNÍ NEUTRALITA

5.2.1 Role na mezinárodní scéně

Pojmem aktivní neutralita uplatňovalo Rakousko jako svou doktrínu pro zahraniční politiku, kdy se velmi snažilo podílet na dění v OSN a mezinárodním systému. Hlavně v 60. a 70. letech využívalo svého postavení jako neutrálního státu a chtělo zastávat roli “most mezi západem a východem”,³³ kdy si na své území zvalo představitele znepřátelených stran nebo vysílalo vyslance, kteří měli za úkol vyjednávat a pomáhat k nastolení přátelské atmosféry mezi znepřátelenými stranami. Toto pojmenování značí politiku, kterou začal praktikovat první ministr zahraničí B. Kreisky (SPÖ).

Převážně se Rakušané snažili balancovat mezi východním a západním blokem, neboť se jejich území rozkládalo na hranici tzv. železné opony a z této své pozice se tak snažili čerpat maximum. Jako příklad můžeme uvést aktivity jako konání summitů nebo nabízení mezinárodním organizacím, aby ve Vídni otevřely své kanceláře. Rakousko si tuto svou přezdívku “most mezi západem a východem” vysloužilo především díky svému geografickému umístění. Nacházelo se totiž přesně na hranici soupeřících bloků v době studené války. Zároveň se snažilo aktivně využívat svou neutralitu pro zlepšování vlastního jména u ostatních států jako součást veřejné diplomacie a možnost k získávání nových partnerů pro mezinárodní jednání. Jako malá země, navíc politicky neutrální, se totiž Rakousko potřebovalo na mezinárodním poli prosadit. Vytvořit si dobré jméno, aby se v případě ohrožení mohlo obrátit na okolní země popř. mezinárodní organizace s žádostí o pomoc a mělo vyhlídky na pozitivní ohlas. Pokud má totiž stát tvář mírového kooperátora, je zde velká

³³ Schmidl, E. A. (2013): 1

nepravděpodobnost, že by ostatní země v případě napadnutí odmítly poskytnout pomoc, ačkoli spolu nemají uzavřené vojenské spojení. Věc by byla složitější, pokud by bylo Rakousko napadeno jednou ze zemí z nějaké vojenské aliance té doby a Rakousko by žádalo o pomoc stát, který je ve shodné alianci jako země, která jej napadla. Ovšem vzhledem k tomu, že se vyskytovaly jen dvě aliance v době studené války, kdy každá spadala pod sféru vlivu jednoho z bloků, bylo nepravděpodobné, že by druhá aliance odmítla napomoci napadené zemi. Zejména pokud byla napadena země, která si udržuje svůj status politické neutrality a napomáhá koordinování míru ve zbylém světě.

Již od svého znovuzrození jako suverénního státu si rakouští představitelé uvědomili, jak důležitá je pozice aktéra -zprostředkovatele v tehdejší poválečném světě s vyhlídkami na počátek nového konfliktu. Jejich hlavním zájmem se stalo balancování mezi dvěma největšími mocnostmi s využíváním aktivní zahraniční politiky, navazováním a rozšiřováním mezinárodní spolupráce prostřednictvím dialogů. Tato strategie je velice důležitá zejména pokud si uvědomíme, že Rakousko je geograficky menší zemí ležící na hranici železné opony, která rozdělovala pomyslné území západního a východního bloku a neměla dostatek svých vojenských zdrojů.

Jako příklad, kdy se Rakousko stalo neutrální půdou pro vyjednávání a využilo svůj politický status nezaujatosti, můžeme uvést zprostředkování setkání amerického prezidenta Kennedyho a sovětského vůdce Chruščova. Tento summit v éře Berlínské krize dojednal stávající rakouský kancléř J. Raab a ministr zahraničí B. Kreisky. Tato snaha o snižování napětí Studené války zejména pomocí své geopolitické pozice uprostřed dění a na křižovatce obchodních cest, byla vedena jako politika "Nachbarschaftspolitik" (politika sousedského soužití) především vůči

východoevropským zemím. Jedná se tedy o země, které spadaly do sféry vlivu komunistického SSSR a přes kooperaci s těmito státy se snažily zlepšit vztahy se samotným SSSR. Raab i Kreisky věděli, že v zájmu zachování neutrality a suverenity Rakouska musejí kooperovat se Sověty. „Byli dosti realistští na to, aby věděli, že musejí jako první akceptovat novou poválečnou realitu systému, aby později měli možnost ji měnit alespoň trochu.”³⁴

5.2.2 Kreiskyho éra

Jednou z nejvýznamnějších a nejoblíbenějších rakouských osobností, která stála za formováním rakouské politiky, pozice země a zejména zahraničních vztahů, je bývalý kancléř Bruno Kreisky. Kreisky byl hlavní představitel strany SPÖ a díky němu se tato strana triumfálně dostala do popředí ve volbách v roce 1971, 1975 a 1979, kdy pokaždé vyhrál parlamentní volby s absolutní většinou. Kreisky se tak stal rakouským kancléřem a člověkem, který tento post zastával nejdéle.³⁵ Důvodem takovéto oblíbenosti byla také změna vnitřní politiky, kdy prosazoval tzv. “plnou zaměstnanost”, což můžeme přirovnat k pojmu sociální stát. Zasloužil se o demokratizaci společenského a ekonomického života a rakouského politického prostředí. Na domácí půdě má dodnes přezdívky jako “král Slunce”.³⁶

³⁴ originální znění citace: “*They were realistic enough to know that they first had to accept the postwar reality in order to later, possibly, be able to change a little bit.*” Mueller, W. : 18

³⁵ Kriechbaumer, R. 2006: 90- 91

³⁶ Kriechbaumer, R. 2006: 91

Než nastoupil do funkce kancléře, zastával pozici prvního ministra zahraničních věcí pro Rakousko a vypracoval se na mezinárodně uznávaného politika. Již na tomto postu prezentoval ideu, že neutrální země se mají chovat jako pojivo, které v době konfliktu bude napomáhat k uklidnění a spřátelení rozešlých stran. Byl tedy autorem termínu aktivní neutralita, který se od jeho vládnoucího období začal prosazovat a následně jej jeho strana SPÖ udržovala jako své pojetí statutu neutrality. Tento svůj názor přímo prezentoval během své návštěvy v Helsinkách v prosinci 1961 ve svém projevu, za který sklídl velmi pozitivní ohlas, kdy kritizoval pasivitu neutrálních států, které k dění Studené války jen přihlížejí a distancují se od něj.³⁷

Sám Kreisky si také organizoval časté návštěvy mezinárodních státníků či oni navštěvovali Rakousko, a vyjednával s nimi o krizích dané doby. Známé je jeho angažmá v konfliktech na Blízkém východu, kdy vedl dialogy např. s M. Kádářem a J. Arafatem. Můžeme zde tedy názorně vidět, jak Kreisky uplatňoval své přesvědčení, že neutrální země má sloužit jako lepidlo zneprátelených stran a pomáhat tak k vytváření globálního míru. Obecně bychom mohli říci, že Kreisky vytvořil globálně orientovanou neutralitu.³⁸

Během Kreiskyho u moci jako kancléře bylo Rakousko řazeno mezi pět zemí, které se nejvíce podílely na peacekeepingových operacích OSN³⁹. Vybavenost rakouské armády v počtu lidských zdrojů a modernizace výzbroje zpočátku zaostávala, avšak hnáni ambicemi vyniknout na mezinárodní scéně a získat si tak respekt a možnost spolupráce s dalšími aktéry, byly postupně zahájeny vojenské reformy. Rakouští státníci v čele s

³⁷ Raino-Niemi, J. 2014: 102- 103

³⁸ Höll, O. 1994: 50- 51

³⁹ Schmidl, E. A. 2013: 1

Kreiskym si uvědomili, že neutrální stát by se měl opírat o akceschopnou armádu.

6. EVROPSKÁ INTEGRACE

V únoru v roce 1989 podala rakouská vláda žádost o přistoupení k Evropské Unii (EU), ačkoli zprvu tento krok rakouská vláda odmítala. Především v období 60. a 70. let díky nátlaku Sovětského svazu změnila názor po transformaci ES z ekonomicky zaměřené organizace a zaměřila se také na politickou integraci členských států. Zároveň bylo pro Rakousko nemyslitelné stát se členem ES, neboť veškeré členské státy byly současně také členy NATO. Členství v NATO bylo neslučitelné s podmínkami neutrality, neboť neutrální stát nemůže být členem vojenské aliance. Za změnou postoje vůči členství v ES můžeme sledovat oslabení tlaku ze strany Sovětského svazu, který se společně s koncem Studené války rozpadl a Rakousku se tak uvolnila cesta k evropské integraci. Se snížením sovětského tlaku o nepřipojení se Rakouska do organizace, která spadala pod západní vliv, došlo ovšem zároveň k nárůstu tlaku pro jeho připojení ze stran rakouských zájmových skupin z průmyslového odvětví. K proměně v rakouských kruzích došlo zejména díky politice ES, která se zacílila na vznik společného trhu. Tento krok by se v případě, že by se Rakousko nestalo členem EU, projevil velmi negativně na ekonomice státu. Rakouští státníci členství v ES také obhajovali jako další přiblížení se k vyšší úrovni nezávislosti a suverenity prostřednictvím spolupráce mezi západní a východní Evropou.⁴⁰

Společně se žádostí o členství v EU byla ovšem Rakouskem stanovena podmínka o zachování jeho politického statusu neutrality, který je zakotven v jeho ústavě a postupem času se stal součástí státní identity. Rakouský status neutrality jako takový není zakotven v žádné mezinárodní smlouvě, ale je vázán k mezinárodnímu obyčejovému právu. Část práv, která se zabývají neutralitou v období války a povinnostmi neutrálních

⁴⁰ Subedi, S. P., 1993: 255- 256

států, můžeme vysledovat k Haagským úmluvám z roku 1907,⁴¹ dle kterých se řídilo také Rakousko. V této rovině je veden kontroverzní spor, zda můžeme na politickou neutralitu státu nahlížet jako na permanentní a trvalou, neboť země je na pravidla o neutralitě vázána převážně v době války.⁴² Jak je tedy zřejmé, status neutrality není dán benevolentně jen do rukou země, která jej vyznává, ale má stanovena určitá vnější pravidla, dle kterých se musejí řídit.

Politická reprezentace na domácí rakouské scéně neshledávala problém v podmínce na participaci na SZBP, neboť její základy byly ukotveny v Maastrichtské smlouvě. Maastrichtská smlouva rozdělovala politiku EU do pilířové struktury, přičemž SZBP se nacházela v druhém pilíři. V prvotním znění v Maastrichtské smlouvě rakouští představitelé neshledávali SZBP jako neslučitelnou politiku s rakouskou neutralitou. Dle nich se totiž jednalo jen o fundamentální podmínky jak k SZBP přistupovat. Členské státy tedy mohly hledat klíčky jak k těmto neurčitým podmínkám a povinnostem přistupovat.⁴³ Jako další odůvodnění, proč by Rakousko mohlo participovat na SZBP, je vnímání této politiky a jejích struktur jako nástroje pro podporu a vytváření trvalého míru a obrany. Tedy převládla snaha o odklonění od vojenských záměrů, které jsou v rámci teoretické roviny neslučitelné s neutralitou a ospravedlnění této politiky jako politiky dobra.

Přestože přistupová komise ES prohlásila ve své oficiální zprávě, že Rakousko je nejlépe vnitřně připravenou kandidátskou zemí, ale zároveň

⁴¹ viz. kapitola první

⁴² Subedi, S. P. 1993: 243

⁴³ Niederberger, J. 2001: 73- 74

projevila obavy o nekompatibilitě s rakouským statusem neutrality.⁴⁴ Bylo proto po Rakousku vyžadováno formální zaručení se o dodržování povinností vyplývajících ze SZBP. Pro ujištění komise vytvořili tedy rakouští státníci deklaraci, kterou dodali ke své žádosti o vstup a zaručili se v ní aktivní účastí na veškerých povinnostech vyplývajících z participace na SZBP.⁴⁵ Tímto krokem Rakousko omezilo svou neutralitu pouze směrem na militární zaměření, což v závěru umožnilo, že se země mohla účastnit politiky EU při finančních sankcích proti jiným zemím. Rakouští státníci se rozhodli k těmto krokům, neboť pokud by stáhli svou žádost z probíhajícího jednání o členství v EU, znamenalo by to ztrátu vybudované tváře na politické mezinárodní scéně a zejména ztrátu možnosti být viděni jako rovnocenný partner v očích států s větší mocí na mezinárodní scéně.⁴⁶

Přístupové referendum k EU se v Rakousku konalo 12.6.1994. Účastnilo se jej celkem 87% rakouské populace, přičemž 66,4% se vyjádřilo kladně pro přistoupení země do unie. Rakousko se stalo členskou zemí od ledna 1995 společně s Finskem a Švédskem. Všechny tyto tři země, především Švédsko, jako neutrální stát, se zavázaly obdobně jako Rakousko k dodržování SZBP podmínek a plné podpoře této politiky.⁴⁷

Společně s příchodem Amsterdamské smlouvy, která konkretizovala SZBP, se před rakouskou neutralitou objevil nový apel, který rozpoutal bouřlivou diskuzi mezi státními představiteli. Největší výzvou se stala účast na hospodářských sankcích a peterberských misích, kvůli kterým došlo k revizi rakouské federativní ústavy. Konkrétně byl novelizován 23f, aby Rakousko mohlo participovat na těchto akcích a zároveň si zachovat

⁴⁴ Subedi, S. P. 1993: 240

⁴⁵ Zemanek, K. 1995: 6-8

⁴⁶ Niederberger, J. 2001: 73- 74

⁴⁷ Ondarza, N. v. 2005: 24- 25

svůj status neutrality. Změna ústavního článku 23f povolila Rakousku účastnit se SZBP a zároveň upravovala rozhodující procedury v Národní radě.⁴⁸

V prvním případě se jednalo o rozhodnutí rozvinutí integrace ZEU do EU na obranné úrovni, kdy se pro změnu těchto dvou politik zavedlo pravidlo 2/3 většiny v obou komorách rakouského parlamentu, aby změny mohly být odsouhlaseny. Za druhé se změna týkala participace na petersberských misích, kdy se zavedlo pravidlo konsensu ministra zahraničí a kancléře.⁴⁹ Ve druhém případě tedy stačilo, aby se strany vládnoucí koalice dohodly a změna prošla, neboť post ministra zahraničí a kancléře obsadili zástupci SPÖ a ÖVP. Tato revize ústavního článku se nelíbila zástupcům protistran, (FPÖ a zelení), kteří prohlašovali, že tímto krokem Rakousko ztrácí svůj neutrální status. Zejména jim vadil fakt, že k tomuto kroku neproběhlo veřejné referendum a hájili se, že pokud má Rakousko odstoupit od své neutrality, měl by se na tomto rozhodnutí podílet také lid.

Členské země byly vyzvány upřesnit svou pozici vůči jejich členství v ZEU, neboť se díky revizi pilířové politiky ZEU začlenily do druhého pilíře. Po Rakousku jako po zemi nově příchozí do EU nebylo vyžadováno okamžité členství v ZEU, stejně tak jako po Švédsku a Finsku. Rakousko tuto výhodu využilo a přihlásilo se ke statusu pozorovatele v této vojenské organizaci. Nutno podotknout, že při přechodu ES na EU se ZEU stalo jen obranným nástrojem a nevyžadovalo se členství na této platformě od všech členských států EU, pouze se vyžadovalo po státech vyjádřit svůj status vůči této organizaci. Před koncem studené války plnila ZEU úlohu hlavní obranné organizace západních zemí, které byly v ES. Její platforma se

⁴⁸ Parlamentskorrespondenz Nr. 84, 2001

⁴⁹ Parlamentskorrespondenz Nr. 403, 1998

využívala především jako prostor ke konzultacím politik ve směru obranné politiky členských států.

Peterbourské úkoly představovaly obrannou politiku v rámci ZEU. V podstatě jsou zde zahrnuty všechny druhy vojenských operací spojených s budováním míru. Jmenovitě se jedná například o humanitární a záchranné mise a mise k udržení míru vedené pod záštitou EU, které jsou složeny z ozbrojených sil vyslanými členskými státy. Pomocí vojenských jednotek, které členské státy poskytly pro plnění peterberských misí se zároveň měla EU stát vojensky nezávislou na jednotkách NATO.

7. SPOLUPRÁCE S NATO

Aby Rakousko mohlo znovu obnovit svou pozici suverénního státu v roce 1955 muselo přijmout podmínku SSSR na Moskevském memorandu a stát se politicky neutrální zemí, viz kapitoly výše. Tato podmínka měla být pro SSSR zajištěním toho, že se Rakousko nepokusí vstoupit do vojenské aliance. Zejména do té, která se formovala pod ochrannými křídly USA v době schylující se studené války, tedy do NATO. Tuto podmínku, tedy status neutrality, najdeme zakotvenou přímo v ústavním zákoně Rakouska. Jak jsme si již mohli ovšem povšimnout výše, ani toto zakotvení nebylo zárukou toho, že neutralita zůstala pro Rakousko v původní neměnné formě. S prvními úpravami jsme se setkali při vstupu Rakouska do EU a následně s přijmutím Petersburských misí v rámci SZBP v podobě začlenění ústavního článku 23f.

Díky podílení se Rakouska na zahraničních misích pod mandátem EU a OSN v rámci členství v těchto organizacích, začala v politických kruzích vznikat diskuze o možnosti členství Rakouska v NATO. Kvůli členství v NATO by však Rakousko muselo odstoupit od svého statutu neutrality. Tato organizace je totiž specifickou vojenskou aliancí, kde se využívá principu, že pokud je napadena členská země zemí jinou, jsou ostatní členské státy nuceny dané napadené zemi vojensky pomoci.⁵⁰ Rakousko by tedy bylo nuceno přidat se k jedné z válečných stran, což je de facto v přímém rozporu se statutem neutrality a s jeho výkladem dle Haagských konvencí z roku 1907, které definují jeho podmínky ustanovení. Kdežto

⁵⁰ NATO 1949

předchozí organizace, kde se členské státy také účastní vojenských misí na podporu míru, jsou na úrovni ekonomické a politické. Ačkoli tedy proběhla ústavní revize kvůli připojení k EU a vzniklým povinnostem, na rakouském statutu neutrality se tato změna formálně nikterak neprojevila.

Ačkoli mezi rakouskou politickou elitou a politickými experty panovaly rozdílné názory, někteří byli pro podání žádosti o členství i za cenu ztráty neutrality. Tento akt by však vyžadoval veřejné referendum a souhlas občanů, kteří nesouhlasili ani s jedním. Zejména veřejné mínění se názorově odklonilo od členství v NATO po zásahu aliance na území bývalé Jugoslávie, kdy zejména mladá generace odsoudila tuto akci jako nepřiměřenou a přimkla se o to více k neutralitě Rakouska a proti vstupu do vojenských aliancí.⁵¹

Počátkem devadesátých let, kdy se debata o možném členství v NATO stala aktuálním tématem díky konci konfliktu západního a východního bloku, vládla v Rakousku velká koalice, tedy společná vláda stran SPÖ a ÖVP. Problém této koalice však nastal již v počátku, neboť každá ze stran vnímala nově vzniklé mezinárodní prostředí opačně. Zatímco ÖVP vnímala konec bipolarity jako zánik potřeby politické neutrality, a naopak hrozbu multipolarity viděla v její přílišné roztříštěnosti mezi státy. Jako východisko v této situaci obhajovalo ÖVP ideu spojenectví a prosazovalo podání žádosti o členství v NATO. Oproti této první vizi koaliční partner SPÖ chtěl nadále prosazovat politiku aktivní neutrality, která byla zavedena jako zahraniční politika právě za éry Kreiského a první vlády SPÖ. A v žádném případě nepřipouští možnost odstoupení Rakouska od neutrální politiky jako takové. SPÖ se nebrání spolupráci s NATO a

⁵¹ Reinprecht, Ch.- Latcheva, R. 2003: 4

účasti pro udržení míru, ale razantně odmítá plnohodnotné členství v NATO, neboť v tomto svazku nevidí trvalé výhody pro Rakousko. Díky této základní neshodě nebylo možné pro koaliční partnery najít konsenzus nad směrem zahraničně bezpečnostní politiky a zejména pak shodný názor v otázce zachování statutu neutrality země.⁵²

SPÖ již od počátku mělo jako pevně stanovený bod ve svém programu zachování konceptu neutrality, jak již bylo uvedeno výše. Ačkoli se však vyjádřila jednoznačně proti vstupu Rakouska do vojenské aliance, byla vytvořena pracovní skupina vně strany, která měla za úkol vytvořit analýzu možného vývoje rakouské bezpečnostní situace v blízké budoucnosti. Hlavním záměrem této analýzy bylo zjistit, zda Rakousko potřebuje zvýšenou ochranu kvůli hrozícímu vnějšímu nebezpečí, či nikoli.⁵³

Jako hlavní stanovisko ze zprávy expertní skupiny vzešlo, že Rakousko není v současné ani v blízké době v ohrožení, tedy nevzniká potřeba vstoupit do vojenské aliance a nechat tak zaniknout status neutrality. Jako jedny z hlavních argumentů proti vstupu byly použity zejména obavy ze ztráty autonomního rozhodování o nasazení rakouských ozbrojených sil v konfliktech, dále znepokojení z neúměrného finančního zatížení pro Rakousko, z nutnosti dovybavení státních ozbrojených sil, která by vyvstala. Hlavním argumentem však zůstal statut neutrality, neboť zástupci SPÖ se domnívají, že se jedná o nejlepší možný nástroj bezpečnostní politiky, který v současné době Rakousko má. V následné zprávě se také objevily argumenty, proč by naopak Rakousko mělo do NATO vstoupit. Použité argumenty však jen zrcadlily ty, které prezentoval

⁵² Hančilová, B., 2002: 143- 144

⁵³ Sandrisser, W., 1998: 2

koaliční partner, tedy ÖVP. Především se mluvilo o větší vojenské ochraně Rakouska, protože samotná rakouská armáda neměla dostačující zdroje a výcvik k delšímu odolání nepříteli, pokud by nedostala pomoc zvenčí. Jako silným důvodem pro vstup by se taky mohl jevit důvod, kde se tvrdilo, že by případné členství napomohlo k lepšímu vnímání Rakouska v mezinárodních platformách při participaci na evropské bezpečnostní politice. S tímto bodem také korespondoval argument, že by členství mohlo napomoci k integraci nově vznikajících demokracií k začlenění do západních struktur. Zde by Rakousko mohlo posloužit také díky své geografické pozici jako spojovací most Evropy. Stejně tak, jako se této pozice využívalo v období studené války pro komunikaci.

Zbylé přední strany ve vládní opozici, tedy FPÖ a KPÖ se přikláněly k opačnému názoru. FPÖ se hlásilo již od vstupních pohovorů do ES k postoji, že statut neutrality je již přežitek a není slučitelný s podmínkami ES. Zároveň se prohlašovalo, že politický statut neutrality má svou cenu pouze v původním znění dle Haagských konvencí, tedy že jeho uplatnitelnost je jen v období válečného konfliktu. Proto by měla být neutralita dle FPÖ odstraněna. Oproti tomuto stanovisku zde byla KPÖ, která vyznávala holistické pojetí neutrality tak, jak jej uznával SSSR. Tedy neutralita za každou cenu a případné připojení k NATO pro něj nepřipadalo v úvahu, neboť viděli tuto alianci jen jako prodlouženou ruku USA nad Evropou.⁵⁴

Díky zastávání opozičních návrhů členů v koalici nastal na politické scéně stav stagnace, neboť jako jedna z podmínek pro schválení vstupu Rakouska do vojenské aliance je nalezení dvoutřetinové shody v parlamentu. Aby tato situace konsenzu nastala,

⁵⁴ Schultz, D. M., 1992: 177- 178

potřebuje ÖVP přesvědčit SPÖ, aby na členství v NATO nahlížela se stejně pozitivním pohledem jako oni. K tomuto účelu byla vytvořena skupina odborníků napříč politickým spektrem, aby vypracovala celkovou analýzu, zda by se Rakousko mělo připojit k NATO, a jaké by tato akce měla následky pro domácí politiku. Během postupných reportů, které skupina vládě vykazovala na společných diskuzích, začalo ze zprávy vyplývat, že by členství v NATO bylo pro Rakousko přínosem. Tento směr výzkumu se však nelíbil SPÖ natolik, že trvalo na okamžitém ukončení aktivit této expertní skupiny. Jako hlavní důvod k ukončení výzkumných aktivit skupiny však uvedla, že většina politických elit a současně většina obyvatelstva se nestaví vstřícně k podání žádosti Rakouska o členství v NATO.⁵⁵

V únoru 1995 stvrdil svým podpisem ministr zahraničí Alois Mock participaci Rakouska na programu Partnerství pro mír (PfP) jako 25. partnera. PfP byl program spadající pod struktury NATO, který se zaměřoval na spolupráci již členských států a dalších účastníků tohoto programu zejména v oblasti mírových operací, humanitárních, záchranných a pátracích akcích. Myšlenkou této spolupráce bylo také napomoci překlenout hluchý prostor ve spolupráci doznívající po studené válce mezi bývalým východním a západním blokem. Prvotním cílem programu PfP je však prolomit bariéry a budovat bezpečnost prostřednictvím dialogu a kooperace. Protože si program klade jako hlavní cíl budování a udržování míru může se Rakousko účastnit na veškerých jeho aktivitách, k čemuž také napomáhá již zmiňovaná modifikace ústavního článku 23f. Díky této změně může rakouská vojenská síla aktivně spolupracovat na jednotlivých misích. Zároveň však PfP spolupracuje také ve

⁵⁵ Bachora, R., 2010: 7- 8

vzdělávací sféře a napomáhá zemím mezi sebou šířit technologické, vědecké i strategické informace. Jako první zapojení rakouských brigád se uskutečnila mise v rámci války v Bosně a Hercegovině pod mandátem Rady bezpečnosti OSN, která následně přešla do mise napomáhající stabilizaci situace v zemi.⁵⁶

Podmínkou, proč také Rakousko vstoupilo do programu PfP, je míra možnosti volby jak hluboce a v jakých agendách se země budou angažovat. Prvotně se Rakousko rozhodlo zapojit jen do akcí na podporu a šíření míru, ovšem díky zapojení brigád na misi v Bosně a Hercegovině a zároveň díky narůstající závislosti a propojenosti států na sobě vzájemně, se v rakouských politických kruzích začaly čím dál tím častěji vyskytovat diskuze, které vy eskalovaly v roce 1997, o rozšíření míry zapojení v agendách PfP. Proto byl v roce 1998 odsouhlasen Radou ministrů návrh o navýšení agendy kooperace mezi Rakouskem a NATO v programu PfP také na další světové krize ve smyslu životního prostředí, ekonomické a vědecké⁵⁷ spolupráce.

Významná většina rakouských elit, která zastává názor o zachování statutu neutrality, za každou cenu se shoduje na tom, že participace na tomto programu je dostatečná náhrada za členství v NATO jako takové. Rakousko se totiž díky tomuto programu podílí na zajišťování a rozšiřování celosvětového míru, uplatňuje principy politiky solidarity a to vše zároveň bez toho, aby muselo obětovat a vzdát se statutu neutrality. Naopak jsou tyto politiky prováděny v rámci politiky aktivní neutrality a jsou vysoce ceněny jak na poli mezinárodní politiky, tak i uvnitř rakouských hranic. Jak můžeme sledovat případný vstup do NATO je předmětem diskuze, u které jsou

⁵⁶ Bundesheer 2005

⁵⁷ NATO 2014

podporovatelé a odpůrci zhruba vyrovnání. Na případném přistoupení Rakouska a následného odstoupení od statutu neutrality bude hrát zásadní roli i nadále názor obyvatelstva.

8. NOVÁ BEZPEČNOSTNÍ A OBRANNÁ DOKTRÍNA 2001

Primární otázkou se tedy stalo, zda je neutralita již jen přežitek z minulosti či zda má smysl i v době fenoménu narůstající globalizace. S příchodem globalizace byla omezena role státu jako role hlavního aktéra nejen na mezinárodním poli, ale také na domácích politických scénách. A díky velké interdependenci, která počínala v industriálním sektoru, ale díky dynamice mezinárodního prostředí se rozvíjela na dalších úrovních, kde ji již nebylo možné zastavit. Bylo nutné zavést supranacionální orgány, kterým by vlády členských států podstoupily část svých práv v zájmu spolupráce.

Prvním náznakem, že je Rakousko ochotno modifikovat svou neutralitu a snižovat její limity, bylo ustoupení při konfliktu v Perském zálivu v roce 1991. Rakousko tehdy povolilo ozbrojeným silám NATO, aby překročily rakouský letecký prostor při přesunu leteckých sil pro operace pod mandátem OSN.⁵⁸ K tomuto ústupku došlo po konzultaci rakouských právníků, kteří odvodili, že povinnosti vyplývající z charty OSN, článku VII pro šíření míru, jsou nadřazené ústavní neutralitě. Tehdejší kancléř Franz Vranitzky (SPÖ) se nechal slyšet, že tuto akci podpořilo Rakousko jako akt solidarity pro podpoření mezinárodního společenství, které pomáhalo v Perském zálivu nastolit opětovný mír. Ministerstvo obrany toto tvrzení podpořilo, když ve svém prohlášení použilo frázi, že v této době jsou již neutrální státy schopny rozeznat, která strana je v konfliktu dobrá a která nikoli.⁵⁹

⁵⁸ Pleiner, H. 2010: 623

⁵⁹ Zakopalová, D. 2011: 58- 59

Skutečnou změnu v zahraniční a bezpečnostní politice ovšem přinesl rok 2001. Díky událostem teroristického útoku na světové obchodní centrum v New Yorku 11. září odstartovaly globální debaty o mezinárodní bezpečnosti. Centrem debaty se stala také otázka neutrálních států, jejich role a větší participace v bezpečnostních a obranných politikách mezinárodních organizací.

Na základě této mezinárodní diskuze vznikla také vnitřní diskuze o dalším rozvoji domácí a zahraniční politiky Rakouska. Tato diskuze na úrovni mezi rakouskými parlamentními stranami vyvolala vnitřní štěpení a vyvrcholila přijetím nové obranné doktríny v prosinci 2001. Doktrína prošla parlamentem jen díky shodě vládní koalice, která měla potřebnou většinu k jejímu přijetí, která nebyla dosažena od konce studené války. Neboť do té doby se vládnoucí strany (ÖVP a SPÖ) nemohly shodnout na společném směru nové zahraničně bezpečnostní politiky, zejména na setrvání či odstoupení od statutu neutrality. Zatímco ÖVP prosazovala názor, že neutralita byla překonána vstupem do EU, SPÖ naopak prosazuje udržení politické neutrality za každou cenu.

Tato změna vývoje v zahraniční a bezpečnostní politice, kdy se vyskytla možnost vytvořit novou bezpečnostní strategii, byla podpořena obměnou politických stran v čele rakouské vlády. Zatímco do roku 1999 byla v čele “Velká koalice”, o které bylo již hovořeno výše a skládala se z ÖVP a SPÖ, počátkem roku 2000 se otěží vlády ujala nová koalice vzniklá z ÖVP a FPÖ. Nová koalice se hlásila společně k názoru, že neutralita je již zastaralým prvkem nehodícím se do moderní politiky a měla by být nahrazena větší participací Rakouska na mezinárodní úrovni. Tento názor veřejně podpořil nově zvolený kancléř Schüssel (ÖVP) ve svém prohlášení: “Neutralita v rámci EU nemá žádné místo” a sloganem, který hlásal:

“Solidarita místo neutrality”.⁶⁰ S tímto prohlášením o neutralitě nesouhlasila opozice SPÖ a strana zelených, stejně tak jako rakouské obyvatelstvo, které se s neutralitou ztotožňovalo a vnímalo ji jako součást národní identity. Také proto nesla nová bezpečnostní doktrína název “Od neutrality k solidaritě”.

Při definování nové doktríny popisovali rakouští představitelé vzniklou bezpečnostní situaci jako kolektivní problém, který lze řešit jen spoluprací evropských států, nikoli separovaně každá země zvlášť. Zejména vliv na nestabilitu a zvýšené nebezpečí proudící nejen po evropském kontinentě, ale z periferií, byl označen za nová bezpečnostní rizika a výzvy, u kterých by měla Evropská unie hrát prim v hledání řešení.

Zásadní změnou v nové doktríně je uznání základních bezpečnostních zájmů Rakouska jako shodné s bezpečnostními zájmy sledované bezpečnostními politikami EU, které byly prohlášeny za primární bezpečnostní politiku. Tímto prohlášením se začala rakouská bezpečnostní politika neoddělitelně spojovat s SZBP EU.⁶¹

Původní obranné doktríny, ze kterých Rakousko vycházelo, byly sestaveny na konci období studené války. Již tedy nereflektovali globální dění, ke kterému docházelo na počátku 21.století. První obranná doktrína byla sestavena v roce 1975 a následně v roce 1984 byl vytvořen národní plán obrany. V těchto dokumentech však již nedocházelo k reflexi ukončení bipolárního konfliktu a nenavazovalo se na následně vzniklý multipolární systém, zároveň zde nebrali ani v potaz technologický progres, ke kterému došlo a který se promítl ve fenoménu interdependence a globalizace. Díky tomu byly zapotřebí supranacionální instituce a státy v nich kooperující na

⁶⁰ AG Friedensforschung: 2001

⁶¹ Bundeskanzleramt Österreich 2004

bázi členství a rovnosti, aby společně překonaly nové výzvy, na které již státy samostatně nestačily.

Hlavní změny v rakouské bezpečnostní politice se promítly v jejím principu, který se změnil na všeobsahující bezpečnosti, kde se zdůrazňovaly především nevojenské aspekty. V obranné doktríně se tedy především zmiňují o vysokém riziku ekonomických, náboženských či kulturních hrozeb, kterým se v předešlých obranných doktrínách nevěnovala nijak velká pozornost. Zároveň je v doktríně uvedeno, že bezpečnost je úkolem celé populace, tedy již neodkazuje jen na samotný prvek státu, ale sestává se z globální společnosti.

8.1 Proces přijetí doktríny 2001

Počátkem května 2000 byla vytvořena expertní skupina, která měla za úkol vypracovat analýzu a návrh pro novou bezpečnostní doktrínu Rakouska na popud “černo-modré” koalice, tedy ÖVP a FPÖ. Návrh na novou doktrínu byl následně podán Národní radě na jejím shromáždění, kde byla podrobena diskuzi zástupců parlamentních stran. Zástupci se rozhodli k hlubší diskuzi části analýzy návrhu obranné a bezpečnostní politiky a ta byla podstoupena podvýboru Branného výboru, který měl za úkol najít konsenzus zástupců všech parlamentních stran.⁶² Tento úkol padl na speciálně vytvořený tým sestávající ze zástupců všech parlamentních stran, který se scházel po dobu celého roku 2001. Hlavním důvodem k sestavení této pracovní skupiny byl fakt, že se vládní koalice a její opozice nemohly shodnout na znění doktríny.⁶³

⁶²Busek, E.- Hummer, W. (2004): 151- 154

⁶³ Republik Österreich Parlament 2001

Jako jeden z hlavních důvodů, proč zástupci SPÖ a zelených nesouhlasili s návrhem doktríny, bylo tvrzení, že nebyli přizváni k jejímu vytváření, tedy že doktrína byla dílem čistě stran koalice. Jako další body diskuze, a zároveň body, se kterými opozice nesouhlasila, bylo zejména navrhované opuštění rakouské neutrality a přechod k tzv. *allianzfrei*. V takovém případě by Rakousko mohlo vstoupit do vojenské aliance, ale tato akce byla podmíněna veřejným referendem. Proti tomuto bodu byla velmi silně SPÖ, která trvala na zachování rakouské neutrality za každou cenu, k čemuž se připojila také strana zelených. Další nesouhlas se objevil v bodě, kdy ÖVP a FPÖ díky statusu *allianzfrei* chtěli připravit cestu pro podání přihlášení o členství v NATO, s čímž se opět opozice neztotožňovala. Strana zelených vyžadovala, aby zahraniční politika byla orientována více jako mírová politika a žádali úpravu vztahu k národní obraně.⁶⁴

V této diskuzi můžeme vysledovat jak se dřívější partneři z velké koalice - ÖVP a SPÖ- hlásí k protichůdným preferencím a v diskuzi nebyli schopni najít společnou cestu ke konsenzu. Zástupci ani z jedné výše jmenovaných stran neuznali, že by při jednání udělali chybu, avšak vzájemně se obviňovali z prodlužování procesu přijímání a diskuze s ním spojené. ÖVP obviňuje SPÖ z destruktivního jednání a vědomě zdržovací taktiky, kdy se SPÖ údajně zbytečnými diskusemi o procedurálních otázkách vyhýbala otevřené diskuzi o neutralitě a její nesporné změně. Naopak delegát za stranu ÖVP je opozicí obviňován z neochoty ustoupit ze své vize přistoupení Rakouska do struktur NATO.⁶⁵

Již v tomto menším sporu můžeme zaregistrovat díky výše uvedeným vzájemným obviněním, že ohniskem neshody se stala

⁶⁴Busek, E.- Hummer, W. (2004): 151- 154

⁶⁵ Einem, C. 2002: 179-180

neschopnost obou stran slevit na svých podmínkách a dát prostor k vytvoření kompromisu. Jako primární otázka zde ležel možný vstup Rakouska do NATO, kdy oba hlavní aktéři sporu zaujímali protichůdná stanoviska. Zároveň ovšem během jednání díky diskusi zúčastněných stran došlo ke stavu, kdy se objevily tři návrhy pro novou obrannou doktrínu. Prvotně původní návrh, který byl předmětem diskuze, následně návrh sociálně-demokraticky mířené obranné doktríny od SPÖ a “nemilitaristického” návrhu od zelených.

SPÖ se ve svém sociálně-demokratickém konceptu orientovala na využití nevojenských prostředků pro šíření demokracie a lidských práv. Dále prosazují jako bod agendy napomáhání budování sociální a hospodářské rovnováhy mezi bohatými a chudými, investovat do vzdělání a realizovat mírové soužití nejen mezi lidmi, ale také ve vztahu mezi státy.⁶⁶ Zapojení rakouských vojenských jednotek do akcí iniciovaných OSN schvalovala, ovšem jen pokud tato akce dostala OSN mandát v rámci humanitárních akcí jako je např. peace-making. Zároveň je SPÖ pro vytvoření jakési “evropské armády”, což argumentuje tím, že jsou státy mezi sebou příliš propojeny a dochází k zastření hranic mezi národními státy. Tedy pokud dojde k napadení např. Bruselu, bude přímo ovlivněna i Vídeň, proto nejsou proti zapojení Rakouska do formování společné obranné a bezpečnostní politiky EU. I v takovémto případě ovšem zdůrazňují použití nevojenských prostředků pro zvládání krizí jako přední variantu a vojenské až jako další možnost.⁶⁷ V bodu rakouské neutrality změnila po roce 2000 SPÖ svůj postoj. Ačkoli před rokem 2000 uznávala, že neutralita prošla změnou a byla omezena zejména

⁶⁶ Saito, J. 2006: 186- 187

⁶⁷ Hančilová, B. 2002: 144

vstupem do EU a schválením Maastrichtské a Amsterdamské smlouvy. Zároveň se hlásila k názoru, že pokud by se mělo od statutu ustoupit, musí se změnit názor obyvatelstva a následně tento akt potvrdit ve veřejném referendu a veřejných debatách.

Po roce 2000 svůj názor vyhranila a byla striktně proti upuštění od statutu neutrality a zároveň se také proti jakékoli možnosti vstupu Rakouska do vojenské aliance, konkrétně NATO. Tuto změnu můžeme přičíst nespokojenosti z parlamentních voleb v roce 2000,⁶⁸ kdy na rozdíl od svého bývalého koaličního partnera ÖVP neuspěla a přešla do opozice společně se stranou zelených.

Strana zelených se ve svém návrhu zaobírala využitím civilních prostředků, tedy nevojenskými zdroji jako je státní policie a vnitřní struktury ministerstva vnitra pro ochranu občanů nebo veřejná diplomacie. Jako hlavní hrozby strana jmenovala mezinárodní terorismus, šíření zbraní hromadného ničení, organizovaný zločin, demografické problémy, nebezpečí pro životní prostředí a problémy s energetickými zdroji. Zelení tedy chtějí začlenit rozvojovou politiku jako jeden z bodů rakouské zahraniční politiky.⁶⁹ Ačkoli sama strana zelených hovoří o statutu neutrality jako o “redukované neutralitě”, kdy uznává shodně jako SPÖ, že od vstupu Rakouska přes podepsání smluv z Maastrichtu a Amsterdamu statut neutrality v praxi zeslábl a byl držen zejména v právním formátu, nechtějí se neutrality vzdát. Vidí neutralitu jako součást rakouského dědictví a zároveň závazek k aktivní neutrální politice, přičemž věří, že právě toto je pro Rakousko klíčem k vyprofilování se na mezinárodní scéně a možnost

⁶⁸ viz. chronologický přehled vládních koalic, dostupné na: <http://www.bka.gv.at/site/3355/default.aspx>

⁶⁹ Saito, J. 2006: 188

jak Rakousko udržet ve hře mezi hlavními aktéry. Důvody, proč byla strana zelených proti zakotvení možnosti o připojení Rakouska do NATO do obranné doktríny, byly jednak snaha zachovat status neutrality a zároveň náhled na organizaci jako na nástroj americké politiky v Evropě. Současně však strana zelených na diskuzi o nové obranné doktríně prohlásila, že pokud bude evropský bezpečnostní systém nezávislý na vojenských strukturách NATO, jsou ochotni upustit z podmínky neutrality pod podmínkou veřejného referenda.⁷⁰ V tomto bodě můžeme vidět vypočítavost strany, neboť veřejné mínění se po válce v Kosovu a zejména po akci spojeneckých vojsk NATO v roce 1999 ještě více zatvrdilo v ponechání statutu neutrality. Tento názor byl vyjadřován zejména u mladé populace.

Vládní koalice naopak prosazovala názor, že statut neutrality byl již překonán. Dle FPÖ se jednalo již jen o “augehölte Neutralität” neboli “prázdnou slupku bez obalu”. V tomto případě odkazovali na vstup Rakouska do EU a následné připojení k Maastrichtské a Amsterdamské smlouvě, tedy SZBP EU. Strana ÖVP hovořila o tzv. “postneutralitě”, přičemž ji charakterizovala jako počátek solidarity. Zároveň byla koalice pro vstup Rakouska do vojenských aliancí jako NATO či ZEU (do té doby jen statut pozorovatele).⁷¹ Bod, ve kterém se strany koalice rozcházely se vztahoval k vojenskému zabezpečení země a armádnímu vývoji.

V prosinci 2001 by prezentován na zasedání Národní rady návrh na novou doktrínu od pracovní skupiny. Při projednávání nového návrhu stranami ovšem opět nebylo dosaženo plného konsenzu na znění doktríny. Tuto situaci můžeme brát jako selhání

⁷⁰ Hančilová, B. 2002: 144- 145

⁷¹ Hančilová, B. 2002: 142- 143

koalice, neboť bezpečnostní doktrína by měla svým zněním a vytyčenými cíli navazovat i na případnou změnu vlády. Tím spíše, pokud uvážíme v potaz, že Rakousko své obranné a zahraniční doktríny neobměňuje velmi často. Předešlé dokumenty byly schváleny v letech 1975 a 1984. Hlavní bod sporu, proč strany nenalezly shodu, se týkal vztahu Rakouska k členství v NATO.

Ve finální verzi bezpečnostní doktríny tedy tento vztah není přesně specifikován, nýbrž zde můžeme najít jen četné odkazy na nutnost další spolupráce a jmenování NATO jako jedné z nejúčinnějších a nejdůležitějších organizací pro zachování míru v Evropě společně s EU, OSN a OBSE. Zároveň je v tomto dokumentu zdůrazněno, že Rakousko bude nadále primárně rozvíjet aktivnější dialog a spolupráci na programu NATO Partnerství pro mír, avšak o případném přistoupení do této aliance se bude rozhodovat v referendu.⁷²

Dále je také v kapitole pojmenované „Od neutrality k solidaritě“ popsána dosavadní metamorfóza. Tvůrci se zde snažili zdůraznit, jak v průběhu let Rakousko ustoupilo ze švýcarského modelu neutrality, tedy klasického vyjádření, a vytvářelo vlastní velmi plastický prototyp. Jako nejvýraznější část v této kapitole můžeme považovat tu, která odkazuje na vstup Rakouska do EU a uznání SZBP jako start změny vnímání neutrálního statusu na proměnu v neangažovaný stát, který není členem vojenských aliancí. Zároveň je zde však zdůrazněno, že Rakousko je suverénním státem, který má jen ve své pravomoci rozhodnout o dalším vývoji a případné změně.⁷³

⁷² Bundeskanzleramt Österreich 2004: 5-6

⁷³ Bundeskanzleramt Österreich 2004: 7- 8

Nová bezpečnostní doktrína Rakouska již tedy sama o sobě byla dokumentem, který zdůrazňoval vývoj rakouské neutrality a její odklon od permanentního stavu, který nastal postupně s připojováním k mezinárodním organizacím. Faktorem, který však u tohoto dokumentu hrál hlavní roli, byl ovšem fakt již výše zmiňovaný, tedy že obranná doktrína z roku 2001 nebyla výsledkem parlamentní shody. Naopak po shrnutí argumentů můžeme vypožorovat, že k argumentům opozice, tedy SPÖ a strany zelených, nebylo ve finální verzi téměř nikterak přihlíženo. Text zůstal téměř nezměněný od původního návrhu koaličních partnerů ÖVP a FPÖ, kteří také v závěrečném hlasování v Národní radě Rakouska díky své parlamentní většině tento dokument odsouhlasili. Ačkoli tedy v dokumentu je přiznán vývoj neutrálního statutu země, ve finální verzi se jedná jen o názor koaličních stran a nikoli o shodu politické reprezentace na vývoji země. Společně s opozicí totiž názor o zachování statutu neutrality sdílelo také rakouské obyvatelstvo, které je v tomto případě důležitým bodem v případě změny či nikoli.⁷⁴

9. NOVÁ BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE 2011

Dne byla přijata 12.12.2001 nová bezpečnostní doktrína, která prošla hlasováním Národní radou právě díky koalici SPÖ a FPÖ. Ovšem již od roku 2000 docházelo k vnitřní segmentaci ve straně FPÖ. Neshody mezi úředním a vládním aparátem zašly tak daleko, že v listopadu 2002 došlo k novým parlamentním volbám, kde SPÖ obhájilo svou pozici vedoucí strany ve vládě a novým koaličním partnerem se jim stala ÖVP.⁷⁵

Ačkoli od předchozí spolupráce mezi SPÖ a ÖVP uběhl již nějaký ten čas, jejich vzájemná antagonie, která vznikla počátkem 90. let, se nepřeklenula. I nadále panovaly koaliční neshody na podobě směřování další politiky Rakouska. Změna nastala s parlamentními volbami v roce 2008, kdy se obměnilo vedení stran.⁷⁶

Pod tímto vládním vedením došlo k ratifikaci Lisabonské smlouvy v roce 2009, která prohlubovala SZBP o vytvoření společných EURO jednotek. Cílem těchto jednotek bylo prohloubení vzájemné vojenské kooperace mezi členskými zeměmi a efektivnější mírové akce. Zároveň Lisabonská smlouva přináší klauzuli, která zavazuje členské státy podobně jako článek 5 smlouvy NATO k vzájemné ochraně členských zemí. Pokud dojde napadení členského státu, ostatní členské země by mu měly pomoci. Za běžných podmínek by tedy Rakousko bylo zavázáno se vojensky aktivně zapojit do

⁷⁵ Výsledky voleb dostupné zde: http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/nationalrat/NRW_2002.aspx

⁷⁶ Chronologický přehled kanzlérů dostupný zde: <https://www.bka.gv.at/site/4753/default.aspx>

konfliktu. V Lisabonské smlouvě se však nachází výjimka právě na ochranu neutrálních států, ve které se píše, že zvláštní povaha bezpečnostní a obranné politiky členských států nesmí být dotčena. Zároveň je zde také uvedeno, že daná pomoc napadenému členskému státu nemusí mít vojenský charakter.⁷⁷

Smlouva byla projednávána v Národní radě ve formě diskuze v několika kolech, ve druhém byl probírán vztah k rakouskému statutu neutrality a k bezpečnostní politice. Během této debaty se zástupci vládních stran usnesli, že schválení Lisabonské smlouvy nijak neovlivňuje politickou neutralitu Rakouska.⁷⁸

Počátkem roku 2010 začala vedoucí strana v koalici, tedy SPÖ, vyjadřovat veřejně své záměry rozpoutat novou debatu o aktualizaci bezpečnostně obranné doktríny z roku 2001. SPÖ se opírala zejména o argument, že stávající doktrína odráží ideje o bezpečnostní politice pouze bývalé koalice, tedy ÖVP a FPÖ, a oni sami se na jejím vytvoření nepodíleli. Ministr obrany Norbert Darabos doktrínu označil za příliš “NATO-filní” a zanedbávající rakouskou neutralitu, která je již neodlučitelnou tradiční složkou rakouské politiky. Označení “NATO-filní” bylo užito kvůli bodu střetu zájmů, kdy bylo Rakousko označeno jako “non-aligned”, tedy nezúčastněné. Předchozí vláda si takto nechávala zadní vrátka pro případnou změnu veřejného mínění o potřebě vstupu země do vojenské aliance NATO.⁷⁹

Ačkoli SPÖ v podstatě kritizovalo svého současného koaličního partnera ÖVP a jejich předešlou politiku, ti se proti očekávání

⁷⁷ Úřední věstník EU, Lisabonská smlouva, odkaz zde: http://www.euroskop.cz/gallery/49/14956-lisbonne_2.pdf

⁷⁸ Tamtéž

⁷⁹ der Standard 2010

neohradili proti tomuto nařčení. Naopak tento názor Darbose podpořili a naznačili, že jsou v názoru ohledně nutnosti změny bezpečnostní doktríny jednotní s SPÖ. Můžeme zde pozorovat názorový vývoj ÖVP, kdy od důsledného upřednostňování členství v NATO, což se projevilo ve znění doktríny, k přechodu na upřednostňování spolupráce s vojenskou aliancí.⁸⁰

Ačkoli se nalezení konsenzu na znění nové doktríny a její následné odhlasování pro přijetí zdálo na první pohled díky shodě v koalici snadným úkolem, opak se stal skutečností. V březnu roku 2011 došlo ke schválení znění návrhu doktríny na úrovni federální vlády. Tímto krokem byl návrh posunut k projednání v parlamentu. Zde došli vládní představitelé ke shodě, co se týče obecných témat v doktríně, neboť v podstatě byly převzaty a mírně upraveny z doktríny předchozí. V návrhu můžeme jasně vidět, jak odráží politiku vedoucích stran stejně tak, jako to bylo u jeho předchůdce doktríny z roku 2001.

V novém návrhu se taktéž hovoří o změně mezinárodního prostředí po ukončení konfliktu mezi západem a východem. Ovšem na rozdíl od dokumentu z roku 2001 je zde vidět názorový vliv SPÖ, neboť text zdůrazňuje, že v aktuálním období a blízké době Rakousku nehrozí žádné nebezpečí. Tedy zatímco předchozí bezpečnostní doktrína byla poznamenána aktivním prosazováním se vládoucí koalice ÖVP a FPÖ o vstup do NATO a zrušení politické neutrality země, kdy termín neutralita byl nahrazen termínem neangažovanosti ve vojenských aliancích. Protože hlavní stranou v koalici však byla SPÖ, která byla striktně pro zachování neutrality, stal se návrh pro

⁸⁰ Bachora, R. 2010: 14- 15

novou bezpečnostní strategií jakousi deklarací o návratu k neutralitě od neangažovanosti.

Dále odebrali ze stávající doktríny přístupovou možnost k NATO a nahradili ji částí o zachování spoluprací na programech spadajícími pod vojenské aliance, u NATO zejména PfP. Jako hlavní bezpečnostní rizika pro Rakousko byla stanovena zejména možnost napadení kybernetickými hackery, mezinárodní terorismus, nelegální mezinárodní migrace a přírodní katastrofy. Také koncept komplexní bezpečnosti prošel úpravou, neboť v původním dokumentu se jednalo zejména o povinnost státu zabezpečit své obyvatelstvo před vnějšími a vnitřními hrozbami. V praxi tedy mělo dojít k posílení kooperace mezi vojenskými a civilními složkami obrany jako je např. policie. V nové verzi byl kladen tlak na připojení také státních a nestátních složek obrany do komplexního zapojení.⁸¹

Na rozdíl od doktríny z roku 2001, která nesla název “Od neutrality k solidaritě” a vyznačovala se zejména splynutím zahraničně bezpečnostní politiky Rakouska a jejich cílů s politikou EU. V novém dokumentu byl pojem solidarita zahrnut v rámci kapitoly o “Komplexní bezpečnosti”. Solidarita zde byla popsána jako zapojení do bezpečnostních politik EU, tedy zejména SZBP, kde dochází k určité úrovni spojení zájmů. Zároveň je však v dokumentu zdůrazněno, že si Rakousko musí zachovat zejména v 21. století veškeré své aktivity na všech možných úrovních, tedy na mezinárodní, evropské a národní. Zejména zde byl kladen důraz na národní úroveň bezpečnostních zájmů a návrat ke kořenům politiky SPÖ, tedy aktivní neutrality, která byla vytvořena za vlády kancléře Kreiského.

⁸¹ Parlamentskorrespondenz Nr. 206 (2011)

9.1 Cesta k nové bezpečnostní strategii

Ačkoli se tedy na počátku procesu přijímání zdálo, že v přijetí nové bezpečnostní doktríny nebrání žádné komplikace, neboť koalice byla ve většině hlavních bodech za jedno. Díky vnitřnímu rozkolu a oživení strany FPÖ v roce 2005, kdy se nově také přiklonila k myšlence trvalé neutrality jako nedílné součásti rakouské suverenity, se však objevila komplikace v bodu o reformě branné povinnosti. Tento bod se do širší diskuze o podobě nové bezpečnostní a obranné politiky dostal díky volbám nového starosty Vídně v roce 2010, kdy si Michael Häupl (SPÖ) vytyčil jako jeden z cílů svého programu právě ukončení branné povinnosti a nastolení profesionální armády. Ačkoli Häupl vyprovokoval tuto debatu až na úroveň parlamentu, zde se již objevoval ve straně opačný názor, který byl prezentován ministrem obrany Darebosem (SPÖ).⁸²

Debata o branné povinnosti na úrovni parlamentu zablokovala další jednání o ustanovení nové podoby bezpečnostní a obranné politiky Rakouska na další dva roky. Zatímco ÖVP a FPÖ utvořily názorové partnerství, neboť obě strany prosazovaly zanechání branné povinnosti, opozici jim tvořila strana zelených společně s SPÖ. Opozičně názorová koalice zastávala návrh profesionální armády pro Rakousko. Někteří experti tvrdili, že přijetím profesionální armády by se Rakousko připravovalo na vstup do vojenské aliance. Jako důvod zde udávali spojení s frakcí sociálních demokratů v EU, kteří prosazovali zrušení neutrality a vstup Rakouska do NATO. Ve straně SPÖ tak došlo k názorovému tříštění, kdy pod nátlakem evropského křídla strana začala jejich tlaku ustupovat.⁸³

⁸² Hofbauer, H. 2011

⁸³ Hofbauer, H. 2011

Na konci roku 2012 proběhla debata mezi stranami v parlamentu, kde se více odkryla názorová přesvědčení ve sporu o branné povinnosti. Ukázalo se, že další zájmy, které se skrývají v této debatě, jsou přístupové možnosti k NATO. Ostatně členské státy NATO, které jsou zároveň členy EU, již od branné povinnosti odstoupily a využívají profesionální armády.⁸⁴ Opozice se brání, že pro profesionální armádu by nastala vyšší pravděpodobnost povinnosti posílat rakouské jednotky na zahraniční mise. Zároveň však zástupci SPÖ vyjádřili, že přechod k profesionální armádě by pro Rakousko mohl znamenat celkové zrušení armády v budoucnosti. Prázdné místo obranného nástroje by dle jejich názoru zaplnila armáda EU, o které bylo hovořeno výše ve spojitosti s Lisabonskou smlouvou či ozbrojené síly NATO. ÖVP byla striktně proti tomuto návrhu, neboť za tímto krokem vidí snahu o zrušení rakouské neutrality.⁸⁵

Jako další bod sporu v této diskuzi vyplynul na povrch fakt, že ani jedna ze stran neměla svůj návrh podpořený finančním plánem. Rakousko, které patří k zemím, jež dávají minimum financí na obranu země, by s přechodem k profesionální armádě muselo vydávat mnohonásobně více. Také toto je jeden z důvodů, proč jsou členské země EU s profesionální armádou zároveň členy NATO, neboť díky společnému financování nemusejí vydávat tolik ze svého vlastního rozpočtu. Výjimkou je Švédsko, které však na rozdíl od Rakouska vydává na obranu země několikanásobek finančních prostředků.⁸⁶

Pro rozuzlení této situace, kdy ani jedna ze stran nechtěla ustoupit od svého návrhu, přišla koalice koncem roku 2010 s návrhem

⁸⁴ Vytiska, H. 2013

⁸⁵ Parlamentskorrespondenz Nr. 784 2012

⁸⁶ Eisenmenger, M. 2013

celkového řešení. Řešením se mělo stát veřejné referendum, jehož předmětem byla otázka, zda by měla být branná povinnost zrušena či nikoli. Toto referendum nebylo právně závazné, ovšem politické vedení SPÖ a ÖVP se zaručilo, že je pro ně názor občanů u tohoto tématu zásadním, a proto se budou v dalším postupu řídit dle výsledků tohoto referenda.⁸⁷

Datum konání referenda bylo stanoveno na 20.1.2013.⁸⁸ Celkem se pro zavedení profesionální armády vyslovilo 40.3% hlasujících, kdežto pro zachování civilní služby hlasovalo 59.7 %.⁸⁹ Branná povinnost tedy zůstala zachována a vláda se posunula zpět k jednání o nové bezpečnostní strategii, která započala před dvěma lety.

K přijetí nové bezpečnostně obranné strategie došlo dne 3.7.2013 většinou shodou v parlamentu. Ačkoli z řad opozice zde byly opět námitky proti nové doktríně. Například zástupce zelených Peter Pilz nesouhlasil s procesem vytváření dokumentu. Na rozdíl od předchozí doktríny, která byla vypracována zástupci všech stran na nynějším dokumentu, pracovalo zejména ministerstvo obrany, přičemž delegáti vládních stran zde chodili předkládat jednotlivě své návrhy, které v závěrečné fázi schvaloval ministr obrany. Také představitel strany BZÖ Kurt List se nechal slyšet, že nový dokument je pouze slabým pokusem nové koalice prezentovat své politické představy, a

⁸⁷ Die Presse 2012

⁸⁸ Leták s informacemi o referendu pro občany Rakouska, dostupný zde: http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/volksbefragung/files/Volksbefragung_2013.pdf

⁸⁹ Výsledky referenda vizuálně zpracované, dostupné zde: <http://vb2013.bmi.gv.at>

proto shledává předchozí dokument z roku 2001 v každém případě jako lepší.⁹⁰

⁹⁰ Parlamentskorrespondenz Nr. 641 2013

10. VÝVOJ VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ K BEZPEČNOSTNÍ POLITICE RAKOUSKA OD 90. LET

Počátkem 90. let, kdy rakouská vláda začala intenzivněji zvažovat pro a proti podání žádosti ke členství do ES, navýšil se také počet akcí pro zjištění veřejného mínění. Jedna ze základních otázek, která visela ve vzduchu, bylo postavení obyvatelstva k neutralitě, zda by bylo schopno ji obětovat v rámci vstupu do společenství či nikoli. Tento veřejný průzkum proběhl již v lednu v roce 1992, kdy se 96 % procent obyvatelstva vyjádřilo pro jasné zanechání statutu neutrality a naopak jen pouhá 2% by se jej vzdalo.⁹¹

Po vstupu Rakouska do EU vyvstala další primární otázka jak pro politické elity, zároveň tak pro obyvatele země, tedy zda souhlasí s bezpečnostní politikou a kterým směrem by ji chtěli korigovat, zejména díky propojení EU s NATO a zároveň kvůli ZEU. Nová otázka tedy byla, zda si chtějí i nadále zachovat status neutrality nebo by se jej vzdali kvůli vstupu do vojenské aliance. Při veřejných průzkumech prováděných během roku 1996 dalo obyvatelstvo jasně najevo, že nehodlají upřednostnit členství v NATO před odkloněním se od konceptu neutrality a že si nadevše přejí jej zachovat. Počátkem roku 1996 se 71 % obyvatelstva vyjádřilo k upřednostnění statutu neutrality před vstupem do NATO. V následné anketě ve stejném roce se již vyjádřilo 64% pro vstup do NATO, ale za podmínky zachování statutu neutrality v podobě “zbytkové neutrality”, tedy zachování neutrální pozice v případném konfliktu. Jak je tedy vidět na příkladu,

⁹¹ Rathkolb, O. 1993: 43

názor rakouského obyvatelstva je pružný a vyvíjí se, ovšem i nadále se obyvatelé ztotožňují s politickou neutralitou své země, ale jsou svolní k tvarování jejích podmínek.⁹²

Následně byl v červenci roku 1998 proveden další výzkum veřejného mínění, tentokrát zda je otázka zachování neutrality i po vstupu do EU a přijetí SZBP stále pro Rakousko aktuální. Na tuto otázku se vyjádřilo 68% respondentů, ovšem na další otázku, zda je neutralita dostačujícím nástrojem bezpečnostní politiky, která Rakousku dá záruky ochrany v případném vypuknutí konfliktu, odpovědělo záporně 51 %.⁹³

Můžeme si tedy povšimnout, že i samotní obyvatelé si uvědomují postupnou změnu mezinárodního prostředí a navyšujících se vnějších hrozeb. I přes toto uvědomění však upřednostňují participaci na bezpečnostních programech EU než zapojení do NATO jako plnohodnotný členský stát, ačkoli i v tomto směru můžeme vidět vývoj názoru. V následné anketě v obdobném časovém termínu, ale s otázkou ohledně vstupu Rakouska do NATO se totiž 40% respondentů vyjádřilo záporně, kdežto 49% by byla pro vstup jejich země do aliance, ale za podmínky zanechání “zbytkové neutrality”. Zároveň zde dvě třetiny dotázaných dodalo, že se necítí být dostatečně informováni o výhodách a nevýhodách, které by Rakousku vstup do NATO přinesl.⁹⁴

⁹² Bundesheer 2005: 4- 5

⁹³ Hančilová, B. 2002: 145-146

⁹⁴ Tamtéž

Dle výsledků průzkumu veřejného mínění z léta 1999 považuje 68% obyvatelstva statut neutrality jako neodmyslitelnou součást národní identity Rakouska.⁹⁵

V závislosti na veřejném mínění ve výše zmíněných empirických výsledcích veřejného mínění můžeme říci, že statut neutrality je u rakouského obyvatelstva především vnímán jako primárně pasivní představa zejména ve vojenských konfrontacích, kdy má neutrální stát zaujímat pozici mimo konflikt. Tento názor můžeme vysledovat zakotvený zejména v myslích starší generace, která je ke statutu neutrality vázána velmi pozitivně a emotivně. Jedná se převážně o generace, které si ještě pamatují či se narodili v době okupace a rozdělení Rakouska spojenci po druhé světové válce. Právě tyto generace cítí vůči neutralitě zejména vděčnost, neboť díky splnění této podmínky jim bylo umožněno znovuzrození Rakouska jako suverénního státu.

Také mladá generace se cítí být silně spojena se statutem neutrality, ačkoli ve veřejných průzkumech vykazují pochyby vzhledem ke směru neutrality a národní bezpečnosti. U této generace můžeme sledovat, že se začíná obracet v otázkách bezpečnosti více na možnosti mezinárodní kooperace, ovšem neutralitu stále vnímá jako odkaz z minulosti, který by chtěli zachovat. Proto se v bezpečnostních otázkách orientují zejména na struktury EU a odmítají vstup do NATO za podmínek odstoupení od neutrality, i když můžeme sledovat postupně od 80. let změnu vnímání participace ve vojenské alianci jako negativní jev. Zároveň však můžeme vysledovat, že klesá počet rakouského obyvatelstva, kteří by důvěřovali neutralitě jako účinnému nástroji bezpečnostní politiky a

⁹⁵ Hančilová, B. 2002: 146

jako garanci nedotknutelnosti v případě ohrožení vypukajícího konfliktu.

Zároveň je vhodné si povšimnout, že vnímání statutu neutrality rakouským obyvatelstvem je ovlivněno momentálním dění na mezinárodní scéně. Mezi nejzásadnější mezníky, které otočily proud vnímání zachování či upuštění od neutrality, můžeme počítat vstup do EU v roce 1995, válku v Kosovu v roce 1999 a teroristický útok v New Yorku v září v roce 2001.⁹⁶

Po vstupu do EU a zapojení se do SZBP, jmenovitě po revizi ústavního článku 23f, se obyvatelstvo přiklánělo stále k udržení statutu neutrality. Nicméně přiznávali, že se výklad statutu stal mnohem volnějším a byli otevřeni spolupráci na nástrojích bezpečnostní politiky EU. Mnoho rakouských odborníků se k této situaci vyjádřilo, že rakouský statut neutrality již přežívá jen formálně díky jeho ukotvení v rakouské ústavě.

Dalším mezníkem, za který jsme označili válku v Kosovu v roce 1999, se názor rakouského obyvatelstva stáhl zpět k patriotismu, a tedy ke zpětnému vyznávání neutrality jako národní identity. Mnozí nesouhlasili s neúměrným zákrokem jednotek NATO, proto ve stejné době, kdy se NATO otvíralo pro přijetí nových členů, Rakousko tuto šanci nevyužilo. Jen 16% obyvatelstva by podpořilo vstup do aliance, kdežto 54% bylo striktně proti vstupu. Zároveň se však jen 12 % dotázaných vyjádřilo, že důvěřuje rakouské armádě, že je schopna ochránit zemi v případě bezpečnostní nouze. Naopak 78%

⁹⁶ Jednotlivé události byly zmíněny v kapitolách výše.

respondentů představuje EU v hlavní roli v evropské bezpečnosti a nebála by se více zapojit do jejich bezpečnostně obranných politik.⁹⁷

Třetím významným bodem, který jak bylo výše zmíněno, ovlivnil nejen myšlení obyvatelstva, ale zejména také myšlení vládních činitelů, je teroristický útok na USA v září roku 2001. Díky tomuto činu se vzedmul v rakouských obyvatelech strach z mezinárodního terorismu a můžeme zaznamenat progresi v otázce vstupu Rakouska do vojenské aliance. Z původních 16% z roku 1999 se v roce 2001 krátce po události vyjádřilo 23% obyvatel pro vstup do NATO a naopak jen 21% dotázaných věřilo v ochranný prvek neutrality.⁹⁸ Můžeme tedy říci, že názor na statut neutrality se u obyvatelstva díky událostem postupně vyvíjel až k nostalgii, kdy jej uznávají jako dědictví z minulosti.

⁹⁷ Reinprecht, Ch.- Latcheva, R. 2003: 9- 10 ; průzkum veřejného mínění byl proveden: Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, <http://www.oegfe.at/cms/>

⁹⁸ Reinprecht, Ch.- Latcheva, R. 2003: 10- 11; průzkum veřejného mínění byl proveden: Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, <http://www.oegfe.at/cms/>

ZÁVĚR

Rakousko svou ústavní neutralitu získalo v roce 1955 na Moskevském memorandu. Po formální stránce k této volbě došlo samo a zcela dobrovolně, ale v praxi byla neutralita pro Rakousko jediným východiskem jak se stát suverénním státem. Přijetím statutu neutrality se Rakousko zbavilo okupace a nadvlády v době vznikající studené války ze strany SSSR, USA, Velké Británie a Francie z druhé světové války. Zároveň poskytovala neutralita Rakousku ochranu při vznikajícím konfliktu studené války, kdy si USA a SSSR dělily státy do své sféry vlivu. Rakousko díky své geopolitické pozici uprostřed hranice tohoto konfliktu bylo středem zájmu obou stran a ani jedna ze stran nechtěla Rakousko podvolit té druhé. Proto můžeme říci, že neutralita byla pro Rakousko přijatelným kompromisem za suverenitu.

Ačkoli původně si SSSR představoval, že rakouská neutralita půjde ve šlépějích té švýcarské a bude se distancovat od kooperace v mezinárodním systému, Rakousko vstoupilo do OSN a dalo tím najevo, že hodlají jít svou vlastní cestou. Institut mezinárodního práva totiž blíže specifikuje chování neutrálního státu ve válce, což umožnilo Rakousku vytvořit zcela flexibilní formu neutrality. Výraznou osobou ve formování této rakouské modifikace neutrality byl první ministr zahraničí a pozdější kancléř Kreisky. Ten prezentoval Rakousko v době studené války jako “most mezi západem a východem” a snažil se prezentovat Rakousko jako mírového prostředníka. Vytvořil tak politiku aktivní neutrality, která se zakořenila zejména v základních idejích strany SPÖ a přetrvala tak i po jeho kancléřském období. V období aktivní neutrality můžeme také hledat jádro hlubokého spojení mezi rakouskými obyvateli a statusem neutrality.

V tomto období se Rakousko začalo hospodářsky vzpamatovávat po druhé světové válce a následné okupaci, kdy bylo vykořisťováno ze strany SSSR. Proto začalo rakouské obyvatelstvo vnímat statut neutrality jako symbol blahobytu a svobody.

Po ukončení studené války a následném rozpadu SSSR Rakousko pokračovalo v aktivní zahraniční politice, kdy se v roce 1995 z ekonomické nutnosti stalo členem EU. Při vstupních procesech se Rakousko setkalo s nedůvěrou ze strany komise, zda je schopno se podílet na politikách EU kvůli své neutralitě. Protože politické elity a obyvatelstvo odmítalo od neutrality odstoupit, začali si ji formálně tvarovat k obrazu svému. Se vstupem do EU se tedy vzdalo ekonomické stránky neutrality v rámci politiky společného trhu. Vzápětí s modifikací ústavního článku 23f, kvůli přijetí Amsterdamské smlouvy, byla shledána neutralita kompatibilní také s rakouskou účastí na SZBP a zejména účastí rakouských vojenských jednotek na Peterbourských misích. Co se týče ZEU, mohlo Rakousko jako neutrální stát zůstat v pozici pozorovatelské země, neboť se jedná o vojenskou alianci, do které má dle Haagských konvencí neutrální stát zakázáno vstoupit. I po přistoupení do EU si Rakousko udrželo i nadále svůj statut neutrality, ovšem již nemůžeme hovořit o neutralitě permanentní.

Společně s blížícím se prvním rozšířením NATO o země bývalého východního bloku se rozpoutala diskuze o možnosti vstupu Rakouska do této aliance a možnost zrušení statusu neutrality. Tato diskuze vnitřně rozdělila rakouské představitele nejsilnějších politických stran do dvou táborů. Na jedné straně SPÖ, pro které byla neutralita zásadním bodem a odmítali od ní odstoupit, tedy odmítali členství v NATO jako pro Rakousko výhody nepřinášející. Na straně druhé stála ÖVP, která viděla neutralitu jako přežitek z minulosti a naopak členství v NATO obhajovala

jako solidní zabezpečení Rakouska v dynamickém prostředí po konci studené války. Rozhodujícím faktorem se v této diskuzi stal názor obyvatelstva, které se většinově přiklonilo na stranu SPÖ a zachování neutrality.

Rozpor, který vznikl mezi stranami vládní koalice, bránil jejich společné spolupráci zejména v zahraničně bezpečnostních politikách. Tento stav změnil až volby v roce 2000 a obměna koalice. Strany nové koalice u moci, ÖVP a FPÖ, měly společnou vizi bezpečnostně obranné politiky, kterou promítly v bezpečnostně obranné doktríně v roce 2001. Nová doktrína byla produktem pouze této koalice ÖVP a FPÖ a promítala jejich politické názory, neboť opozice s touto politikou nesouhlasila, ale byla v menšině. Doktrína zdůrazňovala namísto neutrality politiku solidarity a neangažovanost ve vojenských aliancích na úrovni členů, ovšem otevírala se spolupráci na dalších úrovních. Zároveň však byla v dokumentu ponechána zadní vrátka pro případný vstup Rakouska do NATO. Ačkoli se může zdát, že došlo díky politice ÖVP a FPÖ k posunu od neutrality, Rakousko si i nadále zanechává svou formální neutralitu, jen je odborníky nazývána částečnou.

Když se po volbách roku 2008 dostala k vedení opět SPÖ, zasadila se o obnovení bezpečnostně obranné doktríny. Ačkoli během jednání nastala odmlka na dva roky v rámci sporu o branné povinnosti, při konečném schválení dokumentu v roce 2013 dokument upevnil rakouský statut neutrality. Zároveň se Rakousko navrátilo k upřednostňování spolupráce s vojenskými aliancemi před členstvím, které vyhodnotili jako pro Rakousko nepotřebné vzhledem k nehrozícímu nebezpečí. Spor o branné povinnosti byl důležitou součástí tohoto procesu. Návrh SPÖ o zavedení profesionální armády opět otevíral dveře pro možný přístup do NATO a odklonění se Rakouska od neutrality. Spor však opět rozhodlo

obyvatelstvo ve veřejném referendu, kdy se přiklonili k zachování branné povinnosti a neutralitě.

Jak můžeme vidět, obyvatelstvo je rozhodujícím prvkem pro udržení rakouské neutrality. Ačkoli jak jsme si ukázali výše, jeho sympatie se statusem neutrality střídavě klesají a stoupají, zejména v reakci na krizovou mezinárodní situaci jako byla válka v Kosovu nebo útoky v září 2001. Stále ovšem v obyvatelstvu přežívá utkvělá představa, že neutralita zaručuje Rakousku blahobyt a dostatečnou ochranu i v multipolárním systému, kde možnosti hrozby každým dnem narůstají. Zároveň můžeme pozorovat silnou emoční vazbu k neutralitě ze strany obyvatel, která způsobila přijetí neutrality jako součást rakouské identity.

V průběhu posledních let diskuze o možném připojení Rakouska mezi členské státy NATO téměř zmizely a objeví se většinou jen jako doprovodné téma jiné diskuze. Názory odpůrců neutrality, že je Rakousko černou ovčí díky svému statusu, která se jen veze na úsilí ostatních, Rakousko popírá svou účastí na misích a programech jako SZBP či PfP.

Na příkladu Rakouska můžeme pozorovat úsilí o to, být plnohodnotným členem mezinárodního společenství a participovat na veškerých zahraničně bezpečnostních politikách včetně SZBP a PfP. Zároveň se však drží svého statutu neutrality zejména díky většinovému názoru obyvatelstva. Tato nerozhodnost Rakouska z něj činí nedůvěryhodného partnera v mezinárodních organizacích a ubírá mu na atraktivitě ke spolupráci, ačkoli se politická reprezentace snažila pomocí aktivní neutrality od vzniku druhé republiky dostat Rakousko do popředí mezinárodní politické scény. Vzhledem ke skutečnostem, které jsme popsali výše, můžeme konstatovat, že si Rakousko svou neutralitu bude snažit udržet i v blízké budoucnosti, přestože dochází opět ke změně

zastánců neutrality. Po celou dobu tento post zastávala SPÖ, nyní však díky tlaku z křídla sociálních demokratů z EU přechází k názoru upustit od neutrality. Naopak ÖVP, která od vstupu do EU zastávala názor ústavní neutralitu zrušit, ji prosazuje. Můžeme tedy konstatovat, že zatímco vztah obyvatel je k neutralitě kladný, vztah politických představitelů je heterogenní a bez vidiny konsenzu.

V průběhu let došlo k odklonění permanentního statutu neutrality a díky Amsterdamské smlouvě také ke změně v ústavním výkladu neutrality. V praxi však ke zrušení statutu nikdy nedošlo. Tato situace také poukazuje na to, že si Rakousko svůj modifikovaný statut “redukované” či “formální” neutrality udrží i do budoucna. Díky toleranci mezinárodního společenství je udržení statutu pro Rakousko výhodné jak z ekonomického, tak bezpečnostního hlediska.

SEZNAM LITERATURY

Bederman, D. J. (2001). *International Law in Antiquity* (Cambridge, Cambridge University Press)

Bachora, R., (2010). Austrian security and defence doctrine- the changing process of Austrian security policy and the impacts of political interests, In: Majer, M. –Ondrejcsák, R. –Tarasovič, V. –Valášek, T. eds.: *Panorama of global security environment 2010*. (Bratislava: CENAA), 217-235.

Chenallaz, G. A. (2001). *The Challenges of neutrality: Diplomacy of the Defense of Switzerland* (Oxford: Lexington Books).

Einem, C. (2002). Eine neue Sicherheitsdoktrin für Österreich. In: Khol, A.- Ofner, G.- Burkert-Dottolo, G.- Karner, S., *Österreichisches Jahrbuch für Politik 2001* (Wien, Verlag für Geschichte und Politik) 179- 210.

Hančilová, B. (2002). Rakousko a jeho vztah k SZBP/ EBOP. In: Khol, R. a kol., *Evropská bezpečnostní a obranná politika: Národní perspektivy* (Praha, Ústav mezinárodních vztahů Praha), 135- 149.

Höll, O. (1994). The Foreign Policy of the Kreisky Era. In: Bischovo, G.- Pelinka, A. (eds), *Contemporary Austrian Studies* (New Jersey: Transaction Publishers), 32- 77.

Kekkonen, E. (1988). International Co-operation and Neutrality. *Journal of Peace Research* 25 (1). 57- 67.

Kriechbaumer, R. (2006). *Die Ära Kreisky Österreich 1970-1983* (Köln, Wiemar, Wien: Böhlau).

Kunz, J. L. (1956). Austria's Permanent Neutrality. *The American Journal of International Law* 50 (2), 418- 425.

Niederberger, J. (2001). Österreichische Sicherheitspolitik zwischen Solidarität und Neutralität. *Bulletin 2001 zur schweizerischen Sicherheitspolitik*, 69-91.

Pleiner, H. (2010). Österreich und die NATO am Ende des 20. Jahrhunderts. In: Rauchensteiner, M., *Zwischen den Blöcken: NATO, Warschauer Pakt und Österreich* (Wien, Böhlau Verlag), 615- 686.

Ondarza, N. v. (2005). Die "Post"-Neutralen in der europäischen Sicherheits- und Verteidigungspolitik: Europäisierung, Militarisierung oder eine andere Sicherheitspolitik für neue Bedrohungen?. (Göttingen: Cuvillier).

Rainio-Niemi, J. (2014). *The Ideological Cold War: The Politics of Neutrality in Austria and Finland* (New York: Routledge).

Rathkolb, O. (1993). Austria and European Integration after World War II.. In: Bischof, G.- Pelinka, A., *Austria in the new Europe* (New Brunswick: Transaction Publishers) 42- 58.

Reinprecht, Ch.- Latcheva, R. (2003). Neutrality and Austrian Identity: Discourse on NATO as Reflected in Public Opinion. In: Kovacs, A. - Wodak, R. (eds.), *NATO, neutrality and national identity. The case of Austria and Hungary* (Wien, Böhlau). 42-58.

Reginbogin, H.R.- Vagts, D. F. (2009). *Faces of Neutrality: A comparative Analysis of the Neutrality of Switzerland and other Neutral Nations During WW II*. (Berlin: Lit Verlag).

Rosputinský, P. (2004). Vymezení pojmu neutralita. *Politické vedy* (3), 71- 105.

Saito, J. (2006). Comprehensiveness of the Austrian Security Policy. *The Journal of Social Science* 57 (Special Edition), 173- 195.

Schulz, D. M. (1992). Austria in the International Arena: Neutrality, European Integration and Consociationalism. In: Luther, R.- Mueller, W. C.,

Politics in Austria: Still Case of Consociationalism (New York: Routledge), 173-200.

Subedi, S. P. (1993). Neutrality in a Changing World: European Neutral States and the European Community. *The International and Comparative Law Quarterly* 42 (2), 238- 268.

Zakopalová, D. (2011). Towards Cosmopolitan Security Politics? Analysis of Public Discourse on Neutrality in Austria and Ireland . *Perspectives* 19 (1), 49-72.

Zecha, W. (2011). Neutrality and international solidarity- a comparison of the policy of certain neutral European countries with respect to the UN. *AARMS* 10 (2), 305- 326.

Internetové zdroje

Beer, S.- Gémes, A.- Göderle, W.- Muigg, M. Institutional Change in Austrian Foreign Policy and Security Structures in the 20th Century. *cliohres.net*. (<http://www.clioehres.net/books4/1/10.pdf>, 15.4.2015), s.178- 204

Bundesheer (2005). Die Partnerschaft für den Frieden und das Österreichische Bundesheer (I). *Bundesheer*. Januar 2005 (<http://www.bundesheer.at/truppendienst/ausgaben/artikel.php?id=297>, 15.4.2015).

Bundeskanzleramt Österreich (2004). Sicherheits- und Verteidigungsdoktrin: Allgemeine Erwägungen. *Bundeskanzleramt Österreich* 12.12.2001 (http://www.bka.gv.at/2004/4/4/doktrin_d.pdf, 15.4.2015). 1- 15.

Bundesministerium für inneres. Wahlen Nationalratswahl vom 25. November 1945. *Bundesministerium für inneres*. (http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/nationalrat/NRW_1945.aspx, 15.4.2015).

Der Standard (2010). *Darabos will Sicherheitsdoktrin überarbeiten* (<http://derstandard.at/1267132293770/Darabos-will-Sicherheitsdoktrin-ueberarbeiten>, 15.4.2015).

Die Presse (2012). *Heeres-Befragung: Regierung einigt sich auf Fragestellung* (http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/1287825/HeeresBefragung_Regierung-einigt-sich-auf-Fragestellung?direct=1283024&_vl_backlink=/home/index.do&selChannel=100, 15.4.2015).

Eisenmenger, M. (2013). Eine Berufsarmee ist im Frieden zu groß, im Einsatzfall zu klein und auf jeden Fall zu teuer!. *Der Eckart*. 7. Januar 2013 (<http://www.dereckart.at/?p=1074>, 15.4.2015).

Hofbauer, H. (2011). Erst Berufsheer, dann die NATO?: Wachsender Brüsseler Druck auf Österreich. *AG Friedensforschung*. 14. Februar 2011 (<http://www.ag-friedensforschung.de/regionen/Austria/wehrpflicht2.html>, 15.4.2015).

Mueller, W. PEACEFUL COEXISTENCE, NEUTRALITY, AND BILATERAL RELATIONS ACROSS THE IRON CURTAIN: INTRODUCTION. *Stanford University*. (http://fsi.stanford.edu/sites/default/files/Peaceful_Coexistence_Neutrality.pdf, 15.4.2015) 7-28.

NATO (1949). The North Atlantic Treaty: Washington D.C.- 4 April 1949. *North Atlantic Treaty Organization*. 4.4.1949 (http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm, 15.4.2015).

NATO (2014). NATO's relations with Austria. *North Atlantic Treaty Organization*. 10. 3.2014 (http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48901.htm, 15.4.2015).

Sandrisser, W. (1998). Zur österreichischen NATO-Diskussion: Positionen, Ursachen, Herausforderungen für die Politik. *Bundesheer*. März 1998 (http://www.bundesheer.at/pdf_pool/publikationen/01_nps_07_zon.pdf, 15.4.2015) 1- 7.

Schmidl, E. A. (2013). Peacekeeping Contributor Profile: Austria. *Providing for Peacekeeping*. August 2013 (<http://www.providingforpeacekeeping.org/2014/04/03/contributor-profile-austria/>, 15.4.2015) 1- 8.

Vytiska, H. (2011). Bald 22 EU-Staaten mit Berufsarmee?. *Euractiv*. 17.1.2013 (<http://www.euractiv.de/oesterreich/artikel/bald-22-eu-staaten-mit-berufsarmee-007103>, 15.4.2015).

Yale Law School (2008). The Moscow Conference; October 1943. *The Avalon Project*. 2008 (<http://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp>, 15.4.2015).

Parlamentní výkazy

Parlamentskorrespondenz Nr. 84 (2001). SICHERHEITSPOLITIK UND NEUTRALITÄT - REGIERUNGSEXPERTEN ANALYSIEREN. *Republik Österreich Parlament*. 08.02.2001 (http://www.parlament.gv.at/PAKT/PR/JAHR_2001/PK0084/index.shtml, 15.4.2015).

Parlamentskorrespondenz Nr. 882 (2001).NEUTRALITÄT VERSUS ALLIANZFREIHEIT. *Republik Österreich Parlament*. 12.12.2001 (http://www.parlament.gv.at/PAKT/PR/JAHR_2001/PK0882/, 15.4.2015).

Parlamentskorrespondenz Nr. 206 (2011). Sicherheitsstrategie: Neue Chancen, neue Herausforderungen. *Republik Österreich Parlament*.03.03.2011 (http://www.parlament.gv.at/PAKT/PR/JAHR_2011/PK0206/, 15.4.2015).

Parlamentskorrespondenz Nr. 784 (2012). Volksbefragung über Wehrpflicht am 20. Jänner 2013 fix. *Republik Österreich Parlament* . 16.10.2012 (http://www.parlament.gv.at/PAKT/PR/JAHR_2012/PK0784/, 15.4.2015).

Parlamentskorrespondenz Nr. 641 (2013). Neue Sicherheitsstrategie passiert Nationalrat. *Republik Österreich Parlament*.03.07.2013 (http://www.parlament.gv.at/PAKT/PR/JAHR_2013/PK0641/index.shtml, 15.4.2015).

Doplňkové zdroje

Informace o kanceláři UNOV, dostupné na: http://www.unvienna.org/unov/en/about_unov.html, datum přístupu: 15.4.2015

AG Friedensforschung, dostupné na: <http://www.ag-friedensforschung.de/regionen/Austria/doktrin.html>, datum přístupu: 15.4.2015

Bundeskanzleramt Österreich (2004), dostupné na: http://www.bka.gv.at/2004/4/4/doktrin_d.pdf, datum přístupu: 15.4.2015

RESUME

Práce pojednává o konceptu neutrality v mezinárodním prostředí. Zaměřuje se na případovou studii politicky neutrálního státu Rakouska, které se k neutralitě přihlásilo v roce 1955. Důsledkem dynamických změn v mezinárodním systému po druhé světové válce, studené válce a globalizaci, prošla rakouská neutralita vnitřními modifikacemi. Práce si klade za úkol popsat vývoj těchto změn a určit, zda se Rakousko má považovat za zemi s trvalou nebo formální neutralitou.

This bachelor thesis deals with the concept of neutrality in an international environment. It is focused on a case study of a politically neutral country Austria, which has entered neutrality in 1955. Austrian neutrality gets through internal modifications as a result of the dynamic changes in the international system after World War II, the Cold War and globalization. Thesis aims to describe the evolution of these changes and determine whether Austria should be considered as a country with permanent or formal neutrality.